MISTRA SPORT & OUTDOORS
Rapport 2023:1

mistra
sport & outdoors

Från naturvård till klimathot

Friluftsorganisationers arbete med ekologisk hållbarhet

Marie Larneby, Peter Fredman, Jens Radmann och Susanna Hedenborg

Från naturvård till klimathot

Friluftsorganisationers arbete med ekologisk hållbarhet

Marie Larneby, Peter Fredman, Jens Radmann och Susanna Hedenborg

MISTRA Sport & Outdoors, 2023:1

Författare: Marie Larneby, Peter Fredman, Jens Radmann, Susanna Hedenborg

Omslagsfoto: VERA_VERANO (Mostphotos)

ISBN: 978-91-89786-02-8

Innehållsförteckning

Sammanfattning ..... **i**

Inledning **1**

Syfte och frågeställningar 2

Friluftslivet och miljöfrågan **3**

Dagens friluftsliv 3

Friluftslivets miljöpåverkan 4

Främjande av friluftsliv 5

Leder friluftsliv till ökat miljöengagemang? 6

Friluftslivet som samhällsomvandlare 7

Hållbarhet inom det organiserade friluftslivet 8

Analytiskt ramverk **10**

SWOT 10

KASAM – Känsla Av Sammanhang 10

Metod och material **12**

Urval 12

Friluftsorganisationernas hemsidor 13

Intervjuer 13

Etik 14

Analysmetoder 15

Resultat **17**

SWOT-analys 17

Interna faktorer: styrkor och svagheter *18*

Externa faktorer: möjligheter och hot *19*

Narrativ 21

Engagemang för naturen och miljön *21*

En gemensam strävan *22*

Policy för hållbarhet *23*

Den gröna viljan *24*

Mellan naturvård och naturvistelse *25*

Analys – Känsla av sammanhang **28**

Begriplighet: Kunskap och ordning 28

Hanterbarhet: Att agera utifrån de resurser som finns....31
Meningsfullhet: Att addera och stärka det som redan görs....34
Känsla av sammanhang....36
Diskussion....40
Tackord....45
Referenser....46
Bilagor....51
Bilaga 1. Intervjuguide....51
Bilaga 2. Översikt friluftsorganisationer....53

Sammanfattning

Syftet med rapporten är att öka kunskapen om arbetet med ekologisk hållbarhet i ett urval av organisationer anslutna till paraplyorganisationen Svenskt Friluftsliv. Friluftsorganisationerna skiljer sig åt i flera avseenden och för rapporten har nio organisationer studerats för att visa likheter och variationer. Några organisationer har starkt fokus på naturvistelse och miljövård, andra har samvaro med eller vård av djur som sin centrala verksamhet, och så finns det organisationer som bedriver motoriserad verksamhet. Diversiteten i friluftsorganisationerna är viktig att belysa och ha i åtanke när vi talar om det ekologiska hållbarhetsarbetet – det är inte *ett* arbete, utan ser olika ut med olika förutsättningar och utgångspunkter för olika verksamheter.

Materialet för rapporten är friluftsorganisationernas hemsidor och intervjuer med representanter från nio av organisationerna. Genom analysverktyget SWOT visar vi organisationernas interna styrkor och svagheter samt externa möjligheter och hot för ett fortsatt arbete med ekologisk hållbarhet. Materialet presenteras även som fem narrativ för att synliggöra återkommande berättelser i det insamlade materialet. Narrativen ger en verklighetsnära illustration av uppfattningar och erfarenheter från friluftsorganisationernas hållbarhetsarbete.

Friluftsorganisationerna visar flera styrkor i arbetet med ekologisk hållbarhet. Den kanske mest uppenbara styrkan är att värnande om naturen och miljön är en grundläggande värdering i många verksamheter. Kopplingen till att vidareutveckla det ekologiska hållbarhetsarbetet upplevs därför som naturlig och självklar. Vår tolkning är att en upplevelselogik med fokus på naturmöte, rekreation och samvaro med djur är framträdande i organisationerna och bidrar till att de värnar natur och miljö.

En annan styrka är att det finns en bred kunskaps- och kompetensbas om natur och miljö. Den utgör en central resurs i hållbarhetsarbetet. Vidare är den kraft som finns i organisationernas medlemsantal uppmärksammad som en styrka – det är många medlemmar som värnar naturen och miljön och som efterfrågar hållbara val. Dessa styrkor visar att det finns goda möjligheter att lyckas med ett ekologiskt hållbarhetsarbete på flera nivåer i organisationerna – i ledningen, regionalt och lokalt, även om kompetensen är ojämnt fördelad. Att paraplyorganisationen Svenskt Friluftsliv nyligen har lanserat en hållbarhetspolicy ökar känslan av att organisationerna strävar efter gemensamma mål.

Trots att ekologisk hållbarhet har en, ofta väldigt stark, plats på organisationernas agendor, framkommer det att det saknas resurser för att genomföra och utveckla förändringar och strategier. Det är en svaghet. Resurser innebär tid för några organisationer och/eller ekonomiska medel för andra. I relation till detta omtalas brister i samhälleliga strukturer och infrastruktur som hinder. Ett exempel är att kollektivtrafik inte anses erbjudas i tillräcklig utsträckning till platser för friluftsaktiviteter. Transportbehovet är därför en svaghet (när organisationerna har aktiviteter som kan vara svårtillgängliga eller långt bort som kräver transport), och samtidigt ett hinder (när kollektivtrafik saknas eller upplevs för krångligt eller svårt av den enskilde medlemmen). I analysen om svagheter och hinder synliggörs en annan barriär som kan knytas till individen - när det är svårt eller för omständligt att göra miljövänliga val.

Materialet har vidare analyserats med KASAM, känsla av sammanhang, som förklarar hur tillvaron upplevs som begriplig, hanterbar och meningsfull. För att skapa *begriplighet* kring ekologiskt hållbarhetsarbete är olika typer av kunskap och kompetens en viktig grund. Den finns i flera av organisationerna och är främst naturvetenskaplig, men med inslag av historia och pedagogik. Det lägger en bra grund för att kunna hantera hållbarhetsarbetet, men när resurser brister är *hanterbarheten* inte lika stark. Då är *meningsfullheten* av stor betydelse, vilket i detta sammanhang innebär medlemmarnas engagemang för natur, djur och miljö.

En slutsats är att organisationernas verksamheter i flera avseenden har syften och mål som tangerar ambitioner för ökad ekologisk hållbarhet, vilket visar att organisationerna i visst avseende redan gör vad de bör. Samtidigt ställer sig organisationerna frågande till detta och undrar om de verkligen gör vad de kan? Å ena sidan värnar, vårdar och bevarar verksamheterna natur och miljö. Å andra bidrar flera aktiviteter till ett ökat slitage på natur och landskap, utsläpp från transporter och resor, och behov av utrustning som påverkar miljön negativt. En tolkning är att organisationerna rör sig från att främst vara natur- och miljövårdande i och genom sina naturnära verksamheter, till att även hantera och påverka det klimatavtryck som verksamheten genererar.

En annan slutsats är att friluftsorganisationerna har en stor potential att utveckla sitt hållbarhetsarbete eftersom det redan är etablerat. Möjligheten att gå från att bidra till att vara drivande finns, genom ett ökat samarbete mellan Svenskt Friluftslivs organisationer, men även med andra aktörer.

Exempel på vad friluftsorganisationerna gör i sitt ekologiska hållbarhetsarbete som är värt att särskilt lyfta fram är följande:

- Alla organisationer som omfattas av studien har någon form av styrdokument kring hållbarhet som kan hittas på hemsidorna;
- Organisationerna arbetar aktivt med rekommendationer och tips hur medlemmarna kan göra mer hållbara konsumtionsval vad gäller kläder och utrustning;
- Organisationerna arbetar med att minska behovet av enskilda transporter och påverkar kommuner att öka kollektivtrafiken i anslutning till naturnära vistelser;
- Organisationerna arbetar aktivt med kunskapsspridning till medlemmar, gäster och besökare.

Exempel på centrala utvecklingsområden vi identifierat hos flera av organisationerna är:

- Vidga den naturvetenskapliga, historiska och pedagogiska förståelseramen om ekologisk hållbarhet till att även innefatta beteendevetenskapliga och sociologiska perspektiv;
- Utveckla eller uppdatera policys och strategier om arbetet med ekologisk hållbarhet som vilar på en gemensam grund;
- Utveckla och öka samarbetet mellan organisationer som organiseras under Svenskt Friluftsliv och med externa aktörer;
- Vidareutveckla kunskapsspridning i organisationerna så att den blir jämnare hos medlemmarna;
- Lyft fram ungdomar och unga vuxna i verksamheten som många gånger har en tydligare miljömedvetenhet än äldre generationer.

Inledning

Friluftsliv har i flera avseenden en nära koppling till natur och miljö. Den officiella definitionen av friluftsliv, ”vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling” (SFS 2003:133), signalerar att såväl vistelser i naturen som upplevelser av densamma är centrala. Relationen mellan naturmiljön och friluftslivet är därför betydelsefull i flera avseenden, i vissa sammanhang närmast existentiell. Liksom övriga samhället står friluftslivet inför utmaningar när det gäller miljöfrågan och arbetet med ekologisk hållbarhet (UN, 2022). Friluftsorganisationerna har ett stort ansvar för att främja ett i alla avseenden hållbart friluftsliv (Svenskt Friluftsliv, 2022).

För den här rapporten är vi intresserade av frågor om friluftsorganisationers arbete med ekologisk hållbarhet och hur kopplingen mellan natur och miljö ser ut. Även om vi här fokuserar ekologisk hållbarhet vill vi betona att friluftsliv även har en viktig roll i förhållande till social och ekonomisk hållbarhet.

I rapporten är begreppen friluftsliv, hållbar utveckling och ekologisk hållbarhet centrala. Den officiella definitionen av begreppet *friluftsliv* (se ovan) lyfter fram landskapsperspektivet och innebär en avgränsning till idrotten. *Hållbar utveckling* definieras av Förenta Nationerna (UN, 2022) som “development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs”. Ekonomisk tillväxt, social inkludering och bevarande och skydd av miljön är tre hållbarhetspelare som behöver harmoniera för alla individers och samhällens välmående. Dessa pelare benämns i rapporten som ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter av hållbar utveckling. *Ekologisk hållbarhet* avser ett bevarande och skydd av natur och miljö och är nära länkat till klimatförändringar. Förändringar i klimatet påverkar redan folkhälsa, säkerställande av mat och vatten, migration och fred (UN, 2022). Flera av de 17 hållbarhetsmålen i Agenda 2030 är relaterade till ekologisk hållbarhet. Det kan handla om att den biologiska mångfalden måste tas tillvara eller att förändringar i klimatet påverkar naturen och miljön, något som i hög grad påverkar friluftslivet. Ett konkret exempel är att ett varmare klimat gör att glaciärer smälter, det faller mindre snö och skidanläggningar använder energi och vatten för att producera snö (Moen & Fredman, 2007; Scott m.fl., 2020). Ökad temperatur, humiditet och nederbörd förväntas ha negativa effekter på vandring sommartid (Liu m.fl., 2021). Relationen mellan biodiversitet och friluftsliv är komplex och det är svårt att empiriskt

klargöra hur sambanden ser ut. Friluftslivet påverkar naturen och miljön negativt, genom slitage, erosion, nedskräpningar, föroreningar och buller, produktion och konsumtion av utrustning och kläder (McCullough m.fl., 2018; Sandell m.fl., 2011). Men det kan också finnas positiva samband om vistelser i naturen leder till ökad kunskap och ett mer miljövänligt beteende (Ham, 2013). Friluftsliv i form av natur- och ekoturism kan också ge ekonomiska incitament att skydda natur (Hall, 2010).

Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten är att öka kunskapen om arbetet med ekologisk hållbarhet i ett urval av organisationer anslutna till paraplyorganisationen Svenskt Friluftsliv. Rapportens frågeställningar är både beskrivande (för att ge en nulägesbild av arbetet med ekologisk hållbarhet) och mer analytiska (för att förstå arbetet med ekologisk hållbarhet bättre) och lyder som följer:

1. Hur beskrivs friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet på sina hemsidor och av friluftsorganisationernas miljö/hållbarhetssamordnare/representant?
2. Vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot finns i friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet?
3. Hur kan arbetet med ekologisk hållbarhet förstås utifrån de analytiska begreppen begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet?

För rapporten har ett urval av de 27 friluftsorganisationer som är anslutna till Svenskt Friluftsliv gjorts (se bilaga 2). Friluftsorganisationerna skiljer sig åt i flera avseenden och för rapporten har nio organisationer valts för att visa likheter och variationer. Några organisationer har ett starkt fokus på naturvistelse och miljövård, andra har samvaro med djur som sin centrala verksamhet, medan det finns organisationer som har en delvis motoriserad verksamhet i bemärkelsen att förbränningsmotorer används som en hjälp vid utövandet av friluftsaktiviteten. Diversiteten i organisationerna är viktig att belysa och ha i åtanke när vi talar om det ekologiska hållbarhetsarbetet – det är inte *ett* arbete, utan ser olika ut med olika förutsättningar och utgångspunkter för verksamheten.

Friluftslivet och miljöfrågan

Begreppet friluftsliv anses förekomma för första gången i den norske författaren Henrik Ibsens dikt ”På Viddene” från 1859 där livet i fjällen gav ”Friluftsliv for mine Tanker”. Det var under denna tidsperiod som flera friluftsorganisationer grundades (bl.a. Svenska Turistföreningen, och Föreningen för skidlöpningens främjande i Sverige som idag heter Friluftsfrämjandet). De fritidsaktiviteter vi idag förknippar med friluftsliv börjar utövas, om än inledningsvis hos en socioekonomiskt privilegierad skara medborgare. Forskarna Sandell och Sörlin (2008) beskriver friluftslivets utveckling under 100 år i fyra epoker: friluftslivets start och organisationer (sekelskiftet 1900), friluftslivets breddning och närmiljö (1930-talet), friluftsliv som materiell konsumtion (1960-talet), samt friluftsliv som specialisering och miljöpedagogik (sekelskiftet 2000). Friluftslivet har under dessa perioder intagit olika roller i samhället; exempelvis som en motreaktion mot moderniteten under industrisamhällets framväxt, och som en metod för att främja hälsa, nationell identitet och militär styrka (Sandell & Sörlin, 2008). Egenvärdet av friluftslivet har varit avgörande för dess breda genomslagskraft i Sverige, ett egenvärde som vilar på upplevelsen av naturen (Sandell & Öhman, 2010).

Dagens friluftsliv

Det är svårt att kortfattat ge en heltäckande bild av dagens friluftsliv, som i allt högre grad präglas av en mångfald av aktiviteter, ökat resande och teknisk utveckling (jfr. Humberstone m.fl., 2016). Att friluftslivet under senare decennier i allt högre grad har kommersialiserats genom turism, utrustning och mode råder det nog inga tvivel om, men samtidigt tycks det finnas en relativt beständig kärna av enkla mer vardagliga vistelser i naturen som står sig stark. Statistiska centralbyrån har sedan 1970-talet frågat svenska folket om vistelser i skog och mark (formuleringen av frågan har varierat något över tid) och det visar sig att svaren ligger på en förhållandevis jämn nivå, där mellan 75–85 procent av svenskarna uppger att de någon gång per år vistas i skog och mark och ungefär en tredjedel mer än 20 gånger per år (SCB, 2021). Det är emellertid inte troligt att formuleringen ”vistelser ute i skog och mark” fångar upp hela det moderna friluftslivets bredd som i allt högre grad präglas av en mångfald av aktiviteter (Fredman m.fl., 2014). Detta fångas till viss del upp i de friluftsvaneundersökningar som Naturvårdsverket utfört i samarbete med

Mittuniversitetet för att följa upp de nationella friluftsmålen där ett trettiotal friluftsaktiviteter omfattas (Naturvårdsverket, 2015; 2018). En slutsats från dessa undersökningar är att i stort sett alla svenskar ägnar sig åt friluftsliv i någon form.

Friluftslivets miljöpåverkan

Mångfalden av aktiviteter innebär att friluftslivets miljöpåverkan i hög grad beror på vad för slags friluftsliv som uppmärksammas, var det sker och hur. Uppenbart är att ett allt mer teknifierat och högrörligt friluftsliv kan medföra en rad negativa konsekvenser för natur och miljö (McCullough m.fl., 2018; Sandell m.fl., 2011). Det kan ske i form av direkt påverkan på ekosystem i form av exempelvis slitage, erosion, nedskräpning, föroreningar och buller, men även indirekt genom ökad konsumtion av icke förnyelsebara resurser, användning av fossila bränslen och förlust av biodiversitet. Notera emellertid att även positiva effekter kan uppstå då mänsklig påverkan på mark och vatten skapar förutsättningar för nya livsmiljöer som är fördelaktigt för den biologiska mångfalden (Hall, 2010). Inom forskningsprogrammet Mistra Sport & Outdoors (www.mistrasportandoutdoors.se) har fyra områden som det är särskilt angeläget att utveckla ny kunskap om för att förbättra den miljömässiga hållbarheten inom idrotten och friluftslivet identifierats: transporter, påverkan på mark och vatten, material och utrustning, samt evenemang (Fredman m.fl., 2020). En kunskapssammanställning gjord av forskare i programmet med fokus på lokal ekologisk påverkan till följd av olika friluftsaktiviteter identifierar följande faktorer (Andersson, 2022, baserat på Sumanapala & Wolf, 2020):

- **Påverkan på jord, mark, samt vegetation**
    - Nedtrampning, slitage och erosion
    - Skador på träd och rötter
    - Jordkompaktering
    - Fragmentering av landskapet
    - Ändrad växtsammansättning
    - Spridning av fröer eller främmande arter
    - Nedskräpning

- **Påverkan på vattenmiljöer**
    - Ändrad avrinning och försämrad vattenkvalitet
    - Kemisk påverkan och förorening

    - Slitage och skador på undervattensvegetation
    - Ändrat bottenhabitat
    - Spridning av bakterier eller främmande arter

- **Påverkan på vilda djur**
    - Stör vilda djur, flykt
    - Stör vilda djur, ändrat beteende
    - Höga ljud som stör vilda djur
    - Stör genom habitatförändring

Främjande av friluftsliv

Även om friluftslivet kan innebära belastningar på miljön dominerar föreställningen om dess många positiva effekter (Fredman m.fl., 2014). Detta är centralt för politikens intresse och det offentligas stöd. Positiva effekter på fysisk och psykisk hälsa (genom fysisk aktivitet utomhus) förväntas sänka vårdkostnaderna och öka produktiviteten genom en friskare befolkning. Konsumtion i form av naturturism, utrustning och kläder ska ge positiva avtryck i samhällsekonomin. Dessutom har utomhusmiljöer stort pedagogiskt värde för skolan (Sandberg, 2019), och vistelser utomhus med inslag av lärande och känsla för naturen förväntas kunna bidra till ett större miljöengagemang (Ham, 2013). Det senare är av särskilt intresse för relationen mellan friluftsliv och miljö.

Sveriges riksdag antog år 2010 tio övergripande mål för friluftslivspolitiken som syftar till att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet (Skr. 2012/13:51). Där slås fast att alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. Målen specificeras i propositionen Framtidens friluftsliv (Prop. 2009/10:238):

- Naturen ska vara tillgänglig för alla.
- Personligt och ideellt engagemang ska stå i centrum.
- Allemansrätten ska värnas.
- Den hållbara användningen av naturen planeras med hänsyn till friluftslivets behov.
- Kommunerna ska ha ett stort ansvar för naturen nära tätorterna.
- Friluftslivet ska bidra till landsbygdsutveckling och regional tillväxt.

- Skyddade områden ska vara en tillgång för friluftslivet.
- Friluftslivet ska ha en given roll i skolans arbete.
- Fysisk aktivitet och avkoppling ska stärka folkhälsan.
- Beslut om friluftsliv ska fattas med god kunskap.

Friluftslivets landskapsrelation framträder särskilt tydligt i förhållande till allemansrätten, fysisk planering och skyddade områden. Det finns en uppenbar ambition om tillgänglig natur för alla (jämför första målet) där tillgänglighet ska ha hög prioritet inom planering, information och förvaltning av natur- och kulturlandskapet. Värt att notera i sammanhanget är att forskningen kring friluftsliv i hög grad inriktats på landskapets egenskaper snarare än andra faktorer som transporter och livsstil. Det beror dels på att förvaltningen påverkar vilka landskap som görs tillgängliga genom val av områden som fredas, tillrättaläggande och service, dels på att den dominerande teoribildningen att varje människa gör rationella val av vilka landskapskvaliteter och aktiviteter som ger högst tillfredsställelse (Emmelin m.fl., 2010). Landskapets egenskaper har stor betydelse för människors naturkontakt, ett centralt begrepp i relationen mellan friluftsliv och miljö (Sandell, 2016).

Leder friluftsliv till ökat miljöengagemang?

Det finns en föreställning om att friluftsliv innebär en naturkontakt som leder till ökad medvetenhet och ett engagemang för natur och miljö. Den märks särskilt i miljöpedagogiska sammanhang, exempelvis Friluftsfrämjandets förskoleverksamhet Ur och skur eller Skogsmulleskolan (Drougge, 2005; Rantatalo, 2008). En nationell enkätundersökning om friluftsliv och naturturism i Sverige genomförd av forskningsprogrammet ”Friluftsliv i förändring” visar att omkring hälften av svenskarna anser att de får ökade insikter om samspelet i naturen och en känsla av att själva vara en del av den när de vistas ute i naturpräglade miljöer (Fredman m.fl., 2014). Studier visar emellertid att sambanden mellan friluftsliv och miljömedvetenhet är komplexa och sällan entydiga på det sätt som kanske förväntas. Det handlar snarare om en kombination av platskänsla, tidigare erfarenheter och det sociala sammanhanget (Sandell & Öhman, 2013; Wolf-Watz, 2015). Inte heller forskningen kring samhörighet med naturen ”environmental connectedness” underbygger ett självklart samband från friluftsliv till miljöengagemang (Beery & Wolf-Watz, 2014).

Det är oklart huruvida en känsla för naturen leder till ett större engagemang, eller är det snarare så att engagemanget i sig resulterar i en ökad naturkänsla. Engagemang för natur och miljö kan ta sig många olika uttryck, och sambanden mellan attityd och beteende har också visat sig vara mycket komplexa i miljösammanhang. Sammantaget kan sägas att forskningen inte stöder idén om en enkel kausalitet från friluftsliv och naturkontakt till miljöengagemang. Mycket talar för att naturkontakten bygger på en kombination av individuella intressen, sociala strukturer och kulturell betydelse, där friluftsliv måste ses i ljuset av människors behov av att tillskriva mening till sina handlingar och sin omgivning (Wolf-Watz, 2015; Östman, 2015). Men även om ingen enkel kausalitet kan förväntas från friluftsliv till miljöengagemang så är det viktigt att se friluftslivets miljöpedagogiska potential, inte minst när det gäller allmänhetens stöd för samhällets miljövårdsinsatser (Sandell & Öhman, 2010). Till skillnad från de flesta andra av samhällets aktiviteter så bör man när det gäller friluftslivets miljöpåverkan även reflektera över dess möjligheter att faktiskt förbättra samhällets ekologiska hållbarhet.

Friluftslivet som samhällsomvandlare

Det finns inom delar av friluftslivet en djupare relation till naturmiljön genom ekosofin och den ”djupekologiska” rörelsen med den norske filosofen Arne Næss som tongivande (Næss, 2005). I denna livsåskådning står naturen i centrum och friluftslivet blir ett medel att distansera sig från det moderna samhället, öka den ekologiska medvetenheten och engagemanget för naturen. Paralleller till dessa, i mångt och mycket samhällskritiska perspektiv, återfinns bland annat i 1850-talets Amerika där filosofen och författaren Henry David Thoreau diskuterar människans existens i relation till naturen och det moderna industrisamhällets framväxt (Thoreau, 1982). Även om samhällskritiken inom friluftslivet är mindre framträdande idag, finns inom delar av friluftsrörelsen en djupare naturrelation som har flera likheter med miljörörelsen (Se t.ex. Henderson & Vikander, 2007; Leirhaug m.fl., 2019). Värt att notera i sammanhanget är emellertid den symbolik som begreppet friluftsliv bär med sig i ett internationellt perspektiv. Det har genom åren diskuterats huruvida det finns en särskild nordisk friluftstradition, med allemansrätt, naturkontakt och enkelhet som ideal. Och att en sådan tradition skiljer sig från det ”friluftsliv” som utövas i liknande former på många andra platser runt om på jorden (Gelter, 2000; Henderson & Vikander, 2007; Pederson Gurholt

& Haukeland, 2016; Semple & Varley, 2015). Ett citat från Sandell (2009, s. 45–46) illustrerar några av dessa tankegångar:

> Om en internationell användning av begreppet ”friluftsliv” och diskussionen om specifika karaktärsdrag i en nordisk friluftstradition inte blir överdrivna anspråk på exklusivitet utan mer ses som ett samlingsuttryck för ett naturnära, enkelt friluftsliv som bygger på mångfaldigt hänsynsfullt och långsiktigt bruk av vårt gemensamma landskap, vår miljö, då är det internationella intresset både intressant och relevant. Och om vi så kopplar detta till att låta en sådan fritidens naturrelation också inspirera till ett radikalt ifrågasättande av den rådande samhällsutvecklingen – då finns här kanske en viktig hävstång för samhällsförändring!

Hållbarhet inom det organiserade friluftslivet

Mycket av det friluftsliv som diskuterats ovan sker i organiserade former genom olika föreningar. I Sverige finns 27 ideella friluftsorganisationer som företräds av Svenskt Friluftsliv. Dessa organisationer representerar cirka 1,6 miljoner medlemskap.[1] Svenskt friluftsliv verkar för att stärka friluftslivet i Sverige med målet att fler människor ska ha möjlighet att utöva ett aktivt friluftsliv, idag och i framtiden. I ändamålet ingår bland annat att arbeta för en hållbar utveckling av friluftslivet, vårt gemensamma natur- och kulturlandskap samt att värna allemansrätten. Vidare ansvarar Svenskt Friluftsliv för fördelningen av det statliga anslaget till friluftsorganisationer, vilket verkställs genom en särskild fördelningskommitté. Syftet med statsbidraget är att stödja att människor organiserar sig för vistelse i naturen och utövande av friluftsliv med allemansrätten som grund samt att ge alla människor möjlighet att genom friluftsliv få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om naturen och miljön (SFS 2010:2008).

Svenskt Friluftsliv har antagit en hållbarhetspolicy som beskriver hur organisationen genom sin verksamhet kan bidra till ett mer hållbart samhälle (Svenskt Friluftsliv, 2022). I policyn slås fast att Svenskt Friluftsliv ska bidra till att Sverige uppfyller de globala hållbarhetsmålen genom den egna verksamheten/organisationen, genom att inspirera, påverka och ställa

[1] Samma individ kan vara medlem i flera organisationer. Värt att notera är också att merparten av friluftslivet i Sverige inte sker inom ramen för friluftsorganisationernas organiserade verksamheter utan av individer, familjer, vänner och bekanta som på egen hand vistas ute i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser.

krav på sina medlemsorganisationer, samt genom att inspirera och påverka beslutsfattare, andra aktörer och samhället i stort. Svenskt Friluftsliv tar ansvar för en ökad miljömässig hållbarhet genom att;

- Främja verksamhet som tar hänsyn till natur- och kulturlandskapets värden
- Stödja medlemsorganisationerna i sitt arbete att öka medlemmarnas kunskap om naturen och miljön
- Resor, transporter och konsumtion av materiel, tjänster, livsmedel m.m. sker med hänsyn till eventuell negativ miljöpåverkan
- Verksamheten bedrivs energieffektivt och förnyelsebar energi används när så är möjligt och lämpligt.

I rollen att fördela statsanslaget till friluftsorganisationer har Svenskt Friluftsliv således en särskild möjlighet att påverka organisationernas verksamhet i en mer hållbar riktning.

Analytiskt ramverk

I rapporten undersöks friluftsorganisationers arbete med ekologisk hållbarhet genom studier av organisationernas hemsidor och intervjuer med personer som arbetar med ekologisk hållbarhet. Det insamlade materialet analyseras med hjälp av en SWOT-analys och Antonovskys salutogena ansats KASAM.[2] På så sätt kan olika mönster i arbetet med ekologisk hållbarhet beskrivas samtidigt som intressanta avvikelser från gängse normer kommer till uttryck.

SWOT

SWOT-analysen är ett verktyg som hjälper användaren att identifiera Styrkor, Svagheter, Möjligheter och Hot hos exempelvis organisationer. De fyra komponenterna är indelade i två grupper: interna och externa faktorer. Styrkor och svagheter ingår i den förstnämnda då det är komponenter som organisationen själv direkt kan påverka. Möjligheter och hot är externa faktorer, vilket betyder att organisationen och dess verksamhet befinner sig i en omvärld som den behöver förhålla sig till och inte själva direkt kan påverka (Madsen, 2016; Madu & Kuei, 1993). Resultaten av en SWOT-analys kan ge användaren riktlinjer gällande vad som behöver stärkas, hur svagheter motverkas och hur eventuella hot undviks. I den här rapporten används SWOT-verktyget för att visa på vilket arbete som friluftsorganisationerna gör och vilka utvecklingsmöjligheter som existerar. Med hjälp av analysen har vi lyft fram det som vi anser vara viktigast gällande de fyra komponenterna bakom SWOT.

KASAM – Känsla Av Sammanhang

Sociologen Aaron Antonovsky var intresserad av att förstå hur hälsa skapas (snarare än ohälsa) och menade att känsla av sammanhang (KASAM) omfattar faktorer som gör att människor kan bibehålla och utveckla hälsa. KASAM är sammansatt av komponenterna *begriplighet* (upplevelsen av ordning), *hanterbarhet* (den subjektiva upplevelsen av att ha resurser att hantera livet) och *meningsfullhet* (känslan av engagemang

[2] Texterna som beskriver SWOT och KASAM är hämtade från rapporten *Startskottet har gått. Specialidrottsförbundens arbete med ekologisk hållbarhet* (Larneby m.fl., 2022) som hade samma forskningsdesign som denna rapport.

och viljan att medverka) (Antonovsky, 1979; 1991). I sitt arbete sökte Antonovsky förklaringar på hur individen bygger upp motståndskrafter för att klara påfrestningar. För denna studie är inte individernas hälsa central utan fokus ligger istället på friluftsorganisationerna och hur de begriper, hanterar och känner meningsfullhet inför arbetet med ekologisk hållbarhet.

Friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet är beroende av en aktiv utveckling och anpassning till krav och förändringar för att öka ett miljömässigt och klimatfrämjande arbete som möter hållbarhetsmålen i Agenda 2030. I denna rapport analyserar vi hur det arbetet fungerar, vad som är utmaningar och vad som är styrkor. Friluftsorganisationernas representanter och medlemmar är personer som upplever, känner och värderar i sina val. De behöver uppleva begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet för att bedriva ett ekologiskt hållbarhetsarbete på ett konstruktivt sätt. Vi har valt att använda Antonovskys begreppsapparat för att förstå varför visst arbete med ekologisk hållbarhet kan vara lättare eller svårare att genomföra än annat arbete. Det krävs förändringar i beteende för att göra en omställning på samhällelig och global nivå (Benz m.fl., 2022; World Economic Forum, 2019). KASAM kan bidra med att synliggöra och skilja på faktorer som påverkar beteende och vilja eller motstånd till förändring. Även om vi i rapporten studerar organisationer, drivs dessa organisationer av personer som gör medvetna och informerade val.

Metod och material

För rapporten har vi använt ett kvalitativt angreppssätt. Vi intresserar oss för hur friluftsorganisationerna arbetar med ekologisk hållbarhet och hur de kommunicerar detta. Ett kvalitativt angreppssätt fokuserar på det som sägs, skrivs och görs av individer eller organisationer, och hur människor uppfattar och konstruerar sin omvärld och sina relationer (Tracy, 2019). Genom att intervjua representanter från friluftsorganisationer och analysera deras hemsidor kan vi studera meningsskapande och innebörder i relation till ekologisk hållbarhet och organisationernas arbete med hållbar utveckling.

Urval

I inledningen av rapporten beskrevs hur det organiserade friluftslivet i Sverige består av 27 ideella friluftsorganisationer och det är bland dessa organisationer urvalet har gjorts. Två av rapportens författare har tillsammans med en företrädare från paraplyorganisationen Svenskt Friluftsliv resonerat sig fram till vilka organisationer som skulle lämpa sig bäst för studiens ändamål för att spegla friluftslivets mångfald och aktualitet avseende miljömässig hållbarhet.[3] Detta tillvägagångssätt kallas strategiskt urval (Alvehus, 2019). De nio organisationer som valdes ut för att besvara studien syfte finns redovisade i bilaga 2. Organisationerna representerar olikheter i sina verksamheter, med fokus på bland annat miljövård, klättring, gårdsverksamhet och djur. Diversitet var en anledning till att dessa nio valdes, då vi ville att studien skulle försöka fånga den komplexitet som existerar kring hållbarhetsfrågan och friluftslivet i Sverige.

Av de nio utvalda organisationerna har intervjuer skett med representanter från samtliga av dem. Intervjuer har emellertid genomförts med tio personer, då en organisation valde att närvara med två representanter.[4]

[3] Urvalet gjordes med vägledning från en motsvarande studie över idrottens arbete med ekologisk hållbarhet för att i ett senare skede möjliggöra jämförande analyser (se Larneby m.fl., 2022).

[4] De intervjuade är fyra kvinnor och sex är män, mellan 37 och 58 år. Ålder och kön är inget som vi tagit hänsyn till i analysen av materialet.

Friluftsorganisationernas hemsidor

Hemsidorna för de nio organisationerna undersöktes primärt från juni till september 2022 och det var innehåll som berörde ekologisk hållbarhet som registrerades. Utgångspunkten för analysen var Svenskt Friluftslivs hållbarhetspolicy som antogs 2022. I policyn var de *vägledande principerna* och *miljöansvar* av särskilt intresse (Svenskt Friluftsliv, 2022). Det förstnämnda syftar till att Svenskt Friluftsliv ska ”bidra till att Sverige uppfyller de globala hållbarhetsmålen”, vilket ska ske genom att Svenskt Friluftsliv bland annat ska ”inspirera, påverka och ställa krav på våra medlemsorganisationer” (Svenskt Friluftsliv, 2022, s. 2). Miljöansvar berör bland annat att kunskapen kring natur och miljö ska öka bland medlemsorganisationerna, att Svenskt Friluftsliv ska stödja aktivitet som beaktar naturvärden och att transporter och konsumtion sker med ekologisk hållbarhet i åtanke. Även om policyn i första hand avser Svenskt Friluftslivs kansliverksamhet ska den fungera vägledande för de organisationer som är del av Svenskt Friluftsliv liksom samhället i stort.

Under analysen har det övergripande temat varit ekologisk hållbarhet. Vi har mer specifikt letat efter policys, strategiplaner och styrdokument som på ett eller annat sätt berör just ekologisk hållbarhet. Vi har med andra ord avgränsat oss till den information som besökare av hemsidan kan ta del av. Vidare är det viktigt att tillägga att analysen av hemsidorna gjordes från juni till september. Under den tid det har tagit från att analysera hemsidorna till att färdigställa rapporten är det möjligt att de besökta hemsidorna har ändrats, vilket då inte återspeglas i rapporten.

Intervjuer

Att samla data genom intervjuer anses vara ett passande tillvägagångssätt när man vill ta del av den intervjuades erfarenheter och upplevelser på ett specifikt område (Tracy, 2019). Då vi i denna studie var intresserade av organisationernas arbete med ekologisk hållbarhet valde vi att intervjua representanter för dessa avseende erfarenheter kring arbete med ekologisk hållbarhet. Exempelvis intervjuades hållbarhetsansvariga, generalsekreterare och projektledare. Vidare valdes en semistrukturerad intervjuteknik då den ger utrymme för att ställa samma frågor till samtliga representanter, men att även den som intervjuar har möjlighet att ställa följdfrågor beroende på vilka svar som ges. För att säkerställa att samma

frågor ställdes till varje representant utformades en intervjuguide (se bilaga 1) som utgick från två teman:

1) friluftsorganisationens ekologiska hållbarhetsarbete;

2) vilka styrkor, svagheter, utmaningar och möjligheter representanterna ser inom sin organisation gällande ekologisk hållbarhet.

Samtliga intervjuer genomfördes digitalt via antingen Zoom eller Microsoft Teams och varade mellan 35 och 75 minuter. Intervjuerna spelades in och transkriberades ord för ord av en och samma författare. Transkriberingarna har lästs av samtliga författare upprepade gånger och analysen av det insamlade materialet har gjorts tillsammans.

Etik

För att i största möjliga mån eftersträva ansvarsfull forskning har vi följt Vetenskapsrådets riktlinjer för god forskningssed (Vetenskapsrådet, 2017). Hemsidorna har analyserats systematiskt och vi har strävat efter att redogöra för inhämtad information så sanningsenligt som möjligt. Vidare har vi bara tagit del av information från hemsidor som är fritt tillgängligt för alla på Internet.

De representanter vi har intervjuat har fått ta del av information om forskningsstudien samt lämnat skriftligt samtycke. Eftersom läsaren vet vilka friluftsorganisationer som ingår i studien har vi säkerställt en viss avidentifiering av representanterna som deltog genom att presentera resultaten i en SWOT-analys samt fiktiva narrativ. På så sätt kan inte specifika utsagor återföras till enskilda individer. Detta gav oss möjlighet att presentera upplevelser såsom upprördhet och irritation med garanti för representanternas anonymitet.

Vi vill betona att denna studie bör ses som beskrivande då generaliserbarheten är begränsad. Studien försöker beskriva hur situationen ser ut för nio av de friluftsorganisationer som är medlemmar i Svenskt Friluftsliv baserat på hemsidor och de intervjuade representanternas utsagor. Det ger inte en heltäckande bild. Därmed speglar inte studien hur arbetet med ekologisk hållbarhet ser ut generellt bland friluftsorganisationerna. Eftersom liknande upplevelser och erfarenheter kring hållbarhet och hållbarhetsarbete återkommer bland flera

av deltagarna i studien, kan studien ses som en del av det hållbarhetsarbete som bedrivs bland organisationsmedlemmarna i Svenskt Friluftsliv.

Analysmetoder

Tolkningen och analysen av det insamlade materialet har skett i flera parallella steg, på samma sätt som i den motsvarande studien om specialidrottsförbundens arbete med ekologisk hållbarhet (Larneby m.fl., 2022). Hemsidorna och intervjuerna har i ett första steg översiktligt bearbetats i en SWOT-analys, vilket är den första resultatpresentationen nedan. Därefter har materialet kodats tematiskt med inspiration av de styrkor, svagheter, hot och möjligheter som framkom i SWOT-analysen. Tematisk kodning innebär att:

1. mönster och teman söks i läsningen av materialet;
2. likheter och skillnader uppfattas som betydelsefullt;
3. mönster och teman ska förekomma i en majoritet av materialet (Braun & Clarke, 2006).

Vad gäller analys av intervjuerna är en viktig utgångspunkt de teman som återkommer mest frekvent och uppfattades som centrala i varje intervju. Följande teman identifierades:

- **Värna om naturen**. I organisationerna är det naturligt att vilja värna om naturen och miljön. Det beskrivs som en del av verksamheten och väcker frågor om ekologisk hållbarhet och utformandet av organisationernas egna aktiviteter och miljö.

- **Kunskap och kompetens om ekologisk hållbarhet**. I organisationerna finns det kunskap och kompetens om ekologisk hållbarhet, men den uppfattas som ojämn. Hur kunskapen kan spridas ytterligare inom organisationerna och få genomslag i samhället återkommer i materialet.

- **Transport, material och utrustning**. Frågor om transport, material och utrusning som krävs för att delta i och anordna organisationernas verksamheter har fått större plats på agendan.

- **Samarbete**. Det önskas ytterligare samarbete med andra organisationer och starkare/tydligare styrning i hur hållbarhetsarbetet ska gå till.

Dessa teman har konstruerats till fem narrativ och utgör rapportens andra resultatpresentation. Narrativen är ett sätt att låta fiktiva representanter från svenska friluftsorganisationer komma till tals genom berättelser vi skapar utifrån intervjumaterialet. Enligt Tracy (2019) innehåller ett narrativ en *tidsmässig aspekt* som rör sig kring ett innehåll, där skeenden beror av varandra samt att det finns ett *då*, ett *nu* och ibland *framtid*. I friluftsorganisationerna finns tydliga *då* som kopplar till ett *nu* och vad organisationerna gör idag. Vidare omtalas en *framtid* av samtliga representanter, som tar sig uttryck i vad som kommer att göras eller vad som borde göras i ett ekologiskt hållbarhetsarbete. I ett narrativ förutsätts även att det finns en *publik* att berätta för. Därtill krävs någon form av *komplicerande handling*, exempelvis att identifiera ett problem. Att vidareutveckla och öka ett ekologiskt hållbarhetsarbete är att bidra till att lösa den komplexa men brådskande klimatkrisen världen står inför. Slutligen används Antonovskys teori KASAM för en övergripande analys av hela det empiriska materialet som inkluderar SWOT-komponenterna och de teman som framställs i narrativen.

Resultat

Nedan följer två resultatpresentationer i form av en SWOT-analys och fem narrativ. Vidare analyseras resultaten med utgångspunkt i KASAM-modellens komponenter.

SWOT-analys

I figur 1 sammanfattas resultaten av SWOT-analysen följt av förklarande texter tillhörande de fyra komponenterna. Det är viktigt att poängtera att SWOT-analysen är en förenklad bild av friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet. Analys och indelning av resultaten i SWOT-modellens fyra kategorier är gjord av författarna till rapporten. Det som lyfts som en styrka gäller inte nödvändigtvis samtliga organisationer. Exempelvis upplever vissa organisationer att deras medlemmar ställer högre krav på beslut som främjar ekologisk hållbarhet, medan andra upplever att medlemmarna tycker att det görs tillräckligt. Vidare ser förutsättningarna för friluftsorganisationerna olika ut då det finns stora organisatoriska skillnader vilket innebär att de har kommit olika långt i sitt arbete med ekologisk hållbarhet.

Figur 1. Sammanställning av SWOT-analys

INTERNA FAKTORER	EXTERNA FAKTORER
Styrkor • Ekologisk hållbarhet upplevs bland många organisationer vara en grund i verksamheten. • Det finns ett stort engagemang bland organisationerna för att arbeta med samt utveckla arbetet mot att bli mer ekologiskt hållbara. • Medlemmarna i organisationerna vill värna den natur och miljö de verkar i. Vidare ställer de allt grönare krav.	**Möjligheter** • Organisationerna har inverkan på många medlemmar, med rätt fokus och engagemang kan man öka miljömedvetenheten bland dessa. • Ett utökat samarbete med andra friluftsorganisationer kan vidareutveckla arbetet med ekologisk hållbarhet. • Stora medlemstal kan innebära stor förbättring/påverkan.
Svagheter • Brist på resurser (tid och pengar). • Arbetet med ekologisk hållbarhet blir till viss del föreningsstyrt. • Ojämn kompetens bland medlemmarna i organisationen. • Organisationerna upplevs som att antingen göra för mycket eller för lite för klimatet, och på så sätt tappa relevans för medlemmar.	**Hot** • Transportbehov fortsätter att försvåra en ekologisk hållbar utveckling. • Klimatet ändras i så pass stor utsträckning att det inte längre går att genomföra samma aktiviteter som tidigare. • Otydlig information/respons från regering.

Interna faktorer: styrkor och svagheter

För flera friluftsorganisationer framstår arbetet med ekologisk hållbarhet som en naturlig del av verksamheten. Det är en styrka. Frågor som berör ämnet ses som centrala och någonting som de kontinuerligt arbetar med. Vidare menar flera av de intervjuade att frågor som berör ekologisk hållbarhet har varit förankrade i organisationerna sedan en längre tid. En annan styrka är det stora engagemang som representanterna uttrycker återfinns hos medarbetare och medlemmar. Att engagemanget är stort upplevs underlätta för organisationen att ta sig an hållbarhetsfrågor på ett seriöst sätt. Vidare menar man att engagemanget aldrig verkar ha varit större än vad det är idag. Att arbeta med hållbarhetsfrågor är någonting man i stor utsträckning vill göra.

Medlemmar i organisationerna vill värna den miljö de vistas i. De intervjuade menar att medlemmar huvudsakligen är ute efter naturupplevelser, och att man då tar hand om sin miljö så att de själva och kommande generationer kan njuta av samma naturupplevelser. Utöver detta ställer medlemmar allt hårdare krav på att ekologisk hållbarhet ska få mer plats i verksamheten än vad den redan har. Andra styrkor är att flera organisationer mäter sina ekologiska avtryck, att det finns olika sorters miljöpolicys att ta del av samt att det tas många lokala initiativ som främjar ekologisk hållbarhet.

Under intervjuerna återkommer upplevelser av bristande resurser för arbetet med ekologisk hållbarhet. Det är en svaghet. Även om många av de intervjuade menar att ekologisk hållbarhet är en integrerad del av verksamheten, uttrycks det även att tid och pengar inte räcker till. Att kunna agera miljömässigt blir med andra ord en fråga om ekonomi samt hur mycket tid som behöver läggas på andra delar av verksamheten. Till detta hör även att kunskap kring ekologisk hållbarhet upplevs vara ojämn inom organisationerna, samt att arbetet med ekologisk hållbarhet ibland är föreningsstyrt eller till och med individstyrt. Om intresset finns hos den lokala föreningen alternativt en specifik individ, blir frågan prioriterad, annars står den längre ned på agendan.

En annan svaghet i det ekologiska hållbarhetsarbetet som lyfts i intervjuerna är den balansgång friluftsorganisationer upplever att de behöver gå för att göra sina medlemmar nöjda. Man kan inte fokusera på ekologisk hållbarhet i hur stor utsträckning som helst då det kan innebära att medlemmar upplever att fokus skiftar från aktiviteten de är vana att syssla med i föreningen. Likaså beskriver några av representanterna att det kan vara en svaghet att göra för lite i hållbarhetsarbetet, eftersom man då riskerar att förlora relevans och förtroende från medlemmar och hur organisationens hållbarhetsarbete uppfattas av allmänheten.

Externa faktorer: möjligheter och hot

I intervjuerna understryks att organisationerna har möjlighet att kunna påverka sina medlemmar att agera klimatsmart. Deras arbete handlar om att få ut människor i naturen och samtidigt få dem att värna om sin miljö. Detta anses vara en möjlighet i relation till det ekologiska hållbarhetsarbetet. En annan möjlighet är att vissa av representanterna

menar att det går att göra ännu mer, att flera medlemmar antingen tycker att det ekologiska hållbarhetsarbetet går för långsamt eller att det bör läggas mer resurser på det. Med andra ord menar de att ett vidareutvecklat hållbarhetsarbete hade tagits emot positivt bland många av medlemmarna i organisationerna.

Vidare nämns ett utökat samarbete mellan friluftsorganisationerna inom Svenskt Friluftsliv som en möjlighet för att förbättra arbetet med ekologisk hållbarhet. Andra samarbeten som lyfts som positiva i sammanhanget är med lärosäten, kommuner och med organisationer utanför Svenskt Friluftsliv som delar engagemanget för ekologisk hållbarhetsutveckling och står inför liknande utmaningar. Idag sker redan en del samarbeten, men i intervjuer framgår det att fler och intensivare samarbeten efterfrågas. Ytterligare en möjlighet är det stora medlemsantal som organisationerna har. Lyckas de fokusera på ekologisk hållbarhet inom verksamheten, och ytterligare medvetandegöra varje individs tankar och ansvarstagande, då är upplevelsen att det kan göras väldigt mycket gott för miljön.

Ett hot anses vara den problematik som transporter av olika slag för med sig. De problem som nämns är underutvecklade elmotorer, dåligt planerad tågtrafik, att det är svårt att samåka och att utövaren av friluftsaktiviteter ibland måste ta sig långt för att uppleva naturen. Utövarna blir alltså till viss del beroende av en större omställning i transportsektorn då friluftsaktiviteterna ofta kräver ett transportbehov. Ett annat hot som nämns i intervjuerna handlar om regeringens ansvar. När uppdrag delegeras upplever vissa organisationer att hållbarhetsaspekten glöms bort till följd av att uppdraget ska klaras av snabbt. Detta innebär att hållbarhetsaspekten blir en separat del, och inte någonting som genomsyrar de uppdrag som regeringen delegerar. Vidare uttrycker representanterna att åtgärder som hade främjat några av friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet helt enkelt inte hinns med, trots att det är uttalat att specifika myndigheter ansvarar för området. Exempel på detta är bland annat Transportstyrelsens uppdrag att kontrollera gästhamnar angående sugtömning för fritidsbåtar. Ett annat exempel är Trafikverket som bestämmer när tågbiljetter ska släppas för bokning inför högsäsonger. Detta kan påverka friluftsorganisationernas, dess medlemmars, gästers och verksamheters möjlighet till att agera mer ekologiskt hållbart. Ytterligare ett upplevt övervägande hot är de uteblivna eller begränsade friluftsaktiviteter som klimatförändringarna kan komma att innebära, på grund av exempelvis förändrad fjällmiljö och döda hav.

Narrativ

I intervjuerna med friluftsorganisationernas representanter framkommer en bred bild av arbetet som görs inom ekologisk hållbarhet. Bilden är nyanserad och komplex. För att synliggöra återkommande berättelser som finns har vi skapat narrativ, vilka ger en verklighetsnära illustration av uppfattningar om och erfarenheter av hållbarhetsarbetet. Narrativen i den här studien är renodlade, dvs. vi lyfter fram de karaktäristiska och samstämmiga egenskaperna i respektive berättelse. Ofta finns flera berättelser i en och samma organisation som ibland kan stå emot varandra. Det kan skapa spänningar inom organisationen kring beslutsfattande om resurserfördelning och hur verksamheten organiseras. Sådana aspekter ingår inte i vår analys.

Baserat på intervjuerna har vi skapat fem narrativ:

1) Engagemang för naturen och miljön
2) En gemensam strävan
3) Policy för hållbarhet
4) Den gröna viljan
5) Mellan naturvård och naturvistelse

Engagemang för naturen och miljön

Ibrahim njuter av prasslet under skorna. Höstlöv i olika nyanser ligger som en matta framför honom i skogen. Idag är han ledig och gör som så många andra gånger – åker till skogen för att laga sin lunch på stormköket i någon skyddad glänta. Naturen är fantastisk! Ibrahim tänker att här kan jag vara fri, mig själv, och ett med naturen. Under de flesta helgerna är han ledare för ungdomar i sin organisation. En grundläggande del av verksamheten är att prata om och vistas i naturen. Ibrahim och hans ledarkollegor tycker det är självklart att om man vistas mycket i naturen, lär sig om och av naturen, då värnar man den också.

Allemansrätten är något som det pratas mycket om med ungdomarna. De vet mycket väl vad den betyder, men han funderar över hur de kan använda den för att bli ännu bättre på att ta hand om naturen och miljön? Och även klimatet? Ungdomarna har flera idéer, det gläder Ibrahim. När han var ung var det inte samma synsätt på naturen och miljön som de unga har idag. Det var liksom enklare då. Nu får unga en hållbarhetsdimension med sig från skolan, från media och från sin uppväxt. Titta bara på Greta –

de känner att hon är en av dem! Klimatfrågan är inte något som har blossat upp för de unga; de har alltid haft den med sig. När Ibrahim var yngre talades det om att ta hand om naturen och planeten, att lämna den lika bra eller lite bättre. Det skulle inte synas att de hade varit på en plats med tält, stormkök och aktiviteter. Men de talade inte om att ta hand om klimatet som en del av värnandet om naturen och om miljö. Det känns mycket mer komplext idag, men även väldigt mycket viktigare.

Att värna naturen har fått en bredare innebörd, och därför tycker Ibrahim att vistelsen i naturen leder till att vilja värna och vårda den. I Ibrahims organisation, som i flera andra organisationer som han känner till, finns en stor vilja bland deltagare i alla åldrar att göra mer för klimatet. Ibrahim tycker det är sorgligt, och ett tecken i tiden, att människor inte har samma tillgång till naturen på samma sätt som tidigare. Den hemmanära naturen hamnar längre bort, den byggs bort eller försvinner på grund av klimatförändringar. Det talas även om betonggenerationen: barn och unga som sällan eller aldrig varit i skogen eller vid havet. Så var det inte när Ibrahim växte upp. Nu vill han bidra med vad han kan för att de unga ska få samma möjlighet att njuta av och värna om naturen som han själv har kunnat, och att den finns kvar för deras barn och kommande generationer.

En gemensam strävan

Caroline känner sig frustrerad. Bara de senaste åren börjar det bli riktigt kännbart att klimatförändringen påverkar verksamheten för henne och andra naturälskare och friluftsintresserade. Det är inte självklart att kunna klättra alla årstider längre – vinterklättringen kräver kallare vintrar. Det är inte heller självklart att kunna vandra vissa leder i fjällen eftersom slitaget har blivit för stort. Och inte är det självklart att sportfiska med vilka redskap som helst längre – den plast och det bly som finns i utrustningen påverkar vattenmiljön. Det är inte hållbart! Vi människor kan inte bara ta av och utnyttja naturen och haven konstant hela tiden, vi måste stanna upp och ge tillbaka.

Caroline och Esa pratar ofta om det här. I sina respektive friluftsorganisationer arbetar de nära ledningsgrupperna och följer hur samtalen kring hållbarhet stärks på agendorna. Esa säger att det här med miljöpolicy och hållbarhetspolicy, det är bra. Det har de länge pratat om att skriva i organisationen. Å ena sidan har de inte riktigt vetat vad som ska skrivas, men å andra sidan har de inte riktigt känt behov att skriva någon

policy. Esa säger att de liksom vet vad de som organisation står för, vad de gör för val i förhållande till att värna naturen och miljön. Det känner att detta finns naturligt i organisationen. Samtidigt vet Caroline och Esa att de kan bli bättre på en del saker. Till exempel hur medlemmar eller gäster transporterar sig till och från aktiviteterna. Inställningen att naturen ska gå före medlemmarnas egna viljor och ambitioner är stark, men den är inte alltid möjlig att driva igenom utan att göra avkall på aktiviteter i organisationen. Det har de inte behövt fundera på tidigare.

Caroline och Esa saknar en sammanhållande kraft som följer en gemensam riktning. Svenskt Friluftslivs hållbarhetspolicy kan vara den riktningen, men var kan kraften komma ifrån? Caroline säger att de diskussioner och gemensamma strävan hon och Esa har, den vet de att andra delar. De önskar att de hade haft ett nätverk där samarbete kunde utvecklas mellan olika friluftsorganisationer, samarbete med kommuner och skolor. De tror att fler, precis som de, har en kärna i sin verksamhet som bottnar i en värdering om att naturen ska värnas men att det inte är självklart att det faktiskt är det som sker.

Policy för hållbarhet

Alice vinkar glatt åt kameran och mötet med den lokala föreningen avslutas. Vad fint, tänker hon, att det sker så många bra initiativ ute bland föreningarna. Inte minst för klimatet. Under mötet har olika representanter från organisationen berättat vilken succé den senaste satsningen på bytesdagar för friluftsmaterial varit, och hur människor hade delat med sig av tips och tricks gällande både natur- och materialvård. När Alice hör talas om exempel som gynnar miljön, önskar hon att hon kunde peka med hela handen och säga åt lokala föreningar exakt hur de ska agera. Från sin ledande position i medlemsorganisationen upplever Alice att det är lite väl trögt att få igenom beslut. Att försöka driva någon slags systematisk förändring är utmanande när verksamheten till stor del är uppbyggd av ideellt engagerade medlemmar. För hur ska man egentligen lyckas få alla att bli intresserade av att lära sig mer om miljön och klimatet, och ännu svårare, hur ska man göra för att miljömässig hållbarhet ska bli en integrerad del av den totala verksamheten? För ute bland de lokala verksamheterna ser förutsättningarna så otroligt olika ut. Vissa har ideellt engagerade som tycker att det är viktigt att ekologisk hållbarhet kommer först, och kanske jobbar med det privat vilket givetvis underlättar implementeringen. Andra föreningar måste i stället lägga stort fokus på att

få ihop det ekonomiskt, eller till och med att ens få dit folk. Alice gör sig redo för nästa möte som handlar om policys.

Med en uppsjö av anteckningar och ännu ett glatt leende avslutas mötet. Alice granskar vad hon skrivit ner och börjar fundera. Miljöpolicys hade varit den stora snackisen under mötet, och om det var en sak som stod klart var det att det finns många sätt att formulera en miljöpolicy på. Vissa är 30 sidor långa och på den nivån att den ger rekommendationer på vilket diskmaskinstablett du bör använda, medan andra bara är en sida långa. Det konstiga är att båda verkar fungera. För under mötets gång uttrycktes det att det var skönt att kunna hitta exakt vad man skulle tänka på i vissa sammanhang, att den hjälpen fanns. Medan andra viftade med den korta varianten och menade att det var skönt att inte vara bunden till alldeles för specifika rekommendationer. Den sistnämnde ger uttryck för mer frihet, men den kräver även att personen som använder den har en del kunskap om just ekologisk hållbarhet. Alice är nu klar för dagen och packar ihop sina saker. Dagen har varit något av en berg- och dalbana känslomässigt, så som det kan vara kring arbetet med ekologisk hållbarhet.

Den gröna viljan

Hade det alltså gått att göra mer? Uppenbarligen ja, den saken kändes nu klar. En känsla av upprymdhet och stolthet sköljde över miljösamordnaren Noah när han satte sig på tåget på väg hem. Det årliga höstmötet med samtliga anställda i organisationen hade varit precis så bra som Noah hoppats på, om inte bättre. För om det var en sak som stod klart var det att medlemmarna i organisation var taggade på utveckling. Den undersökning som skickades ut till medlemmarna i början av året var nu färdigställd och resultatet pekade på att det fanns en stark önskan om att göra ännu mer för klimatet. Det var en skön känsla att veta att en vidareutveckling av det ekologiska hållbarhetsarbetet kommer att mottas positivt av de flesta.

Att organisationen behövde vidareutveckla hållbarhetsarbetet för att möta medlemmarnas önskan kändes nu självklart för Noah. Men någonting som bekymrade Noah var hur en sådan satsning egentligen ska gå till, för går det att satsa enbart på ekologisk hållbarhet utan att ta den ekonomiska men kanske framför allt den sociala aspekten i beaktande? För helst av allt vill man ju jobba med alla tre på samma gång. Om man sackar efter gällande någon av aspekterna, kan man verkligen kalla det hållbarhet då? Samtidigt efterfrågas nu ett större fokus på ekologisk hållbarhet, så tyngdpunkten borde väl ligga där ändå. Noah upplever att de sociala och de ekologiska

aspekterna står som grundpelare i organisationen. I mångt och mycket handlar själva verksamheten om att uppleva natur och vårda den, men även att man vill uppleva detta tillsammans med andra.

Huruvida det går att särskilja ekologisk hållbarhet från de två andra aspekterna är svårt att avgöra, tänker Noah. Men det viktigaste är ju att det faktiskt händer någonting. Eftersom ekologisk hållbarhet upplevs som en grundbult i verksamheten känns en vidaresatsning på det som ett naturligt steg. Ändstationen närmar sig och Noah reser sig upp. På en medpassagerares ryggsäck ser han organisationens symbol och Noah ler för sig själv. Han blir påmind om hur många de faktiskt är, och vilka otroliga påverkansmöjligheter de har, särskilt i samarbete med andra.

Mellan naturvård och naturvistelse

Det är möte i kommunhuset. Flera friluftsorganisationer som är verksamma i kommunen är inbjudna till en panel som handlar om hur friluftsorganisationerna kan engagera fler kommuninvånare som ett led i att få fler att vistas ute och att ta hand om naturen och miljön. Kia som är ledare i en av organisationerna är lite nervös men det känns mest positivt. Hon ser de sista anmälda deltagarna sätta sig i lokalen. Här finns visst kommunpolitiker, folk från fritidsförvaltningen, medlemmar från friluftsorganisationer, några rektorer och fritidsledare, och kommuninvånare. Kia uppskattar det till drygt 50 personer.

Hon känner igen Fatima men inte de andra två, Gunnel och Åke. Moderatorn välkomnar alla i den stora salen och presenterar kvällens program. Moderatorn ställer frågan hur organisationerna ser på sin roll i arbetet med att främja miljön och klimatet. Kia och Gunnel svarar:

Kia: För oss är det självklart att värna naturen när vi är i den. Därför är det viktigt att utveckla ett ekologiskt hållbarhetsarbete, i organisationens ledning men även i vår medlemsverksamhet.

Gunnel: Våra medlemmar ser inte oss som en organisation som värnar om naturen som ett primärt syfte. Vi tycker om att vistas i naturen och följer allemansrätten, men vi ser oss inte som en miljöorganisation.

Kia: Men det gemensamma är att vi vill vara i en natur och miljö som mår bra, eller hur?

Gunnel: Ja så är det ju. Ingen av våra medlemmar åker till skogen för att förstöra den.

Moderatorn fortsätter att ställa frågor och försöker sammanfatta det som sagts med att: Så det skulle kunna förstås som att naturen är en plats att vara i, där några ser det som viktigt att aktivt förvalta den, och andra är i naturen för att främst njuta av den? Nu är det Åke som börjar svara.

Åke: Jo, men det är ändå mer komplext än så. Båda aspekterna kan vara närvarande samtidigt. I min organisation har vi ett uppdrag att bidra till en hälsosam natur. Vi bevarar och förvaltar. På så sätt blir vår vistelse i naturen en del av ett miljöbevarande arbete, förutom att vistas i naturen och att lära känna naturen.

Fatima: Precis! En fråga jag tror att alla organisationer brottas med oavsett varför vi vill vara i naturen och olika landskap är hur vi transporterar oss dit. Jag menar, det finns inte fjäll överallt eller sjöar och hav. Och folk vill ta sig till de här platserna.

Kia: Det du säger är så viktigt, Fatima. I min organisation lägger vi mer resurser än någonsin på att minska vårt klimatavtryck, bland annat genom att uppmuntra att resa mindre med bil och samarbeta med kollektivtrafik.

Gunnel: Det är vårt största problem. Transporter. Vi har så olika medlemmar i vår organisation – vi kan omöjligt samla dem i en och samma fråga om miljöarbete. Ofta krävs bil för att ta sig till naturen och det är svårt att samåka. Därför ser vi inte vår organisation som att vi aktivt främjar miljöarbetet, eftersom just transportfrågan blir svår. Det betyder inte att medlemmarna inte vill ta hand om naturen.

Moderatorn: Det jag hör när ni diskuterar är att vistelsen i naturen kan ha olika syften, att alla ser till allemansrätten, men att några organisationer ser det som en naturlig koppling till att förvalta natur och miljö genom sin verksamhet. Kan det sammanfattas så?

Åke: Ja, men det finns en viktig sak till att lyfta, den sociala samhörigheten. I vår och i många andra organisationer är den sociala samhörigheten stark. Det handlar om att vistas i och värna om naturen tillsammans med andra. Det bidrar till att öka engagemanget för miljön.

Fatima: Jag är stolt över att veta att jag och min organisation bidrar till att vårda Sveriges natur, djur och miljö. På ett sätt skulle jag vilja kalla flera av organisationernas medlemmar för miljöhjältar!

Efter en intressant och livlig diskussion som lett till ett möte med de andra deltagarna och kommunansvariga för projektet, lämnar Kia mötet. Hon tänker på de olika sätt friluftsorganisationerna talar om sin roll i miljö- och klimatarbete. Det finns inte ett sätt att arbeta med detta, utan flera. Det är viktigt att få fram bredden och variationen i vad friluftsorganisationer gör för miljön och klimatet.

Analys – Känsla av sammanhang

Friluftslivsaktiviteter kan vara många olika saker, utövas på olika platser som kräver olika transportmedel och har olika sociala upptagningsområden. Organisationerna som är representerade i den här studien har även olika mottagare av sin verksamhet: det är oftast medlemmar, men för STF finns även gäster i deras boenden, och till 4H-gårdarna kommer besökare. Friluftsorganisationerna står således inför olika utmaningar relaterade till ekologisk hållbarhet. I analysen som följer används den teoretiska ansatsen Känsla av sammanhang (KASAM) och komponenterna *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet* (Antonovsky, 1979; 1991) för att lyfta fram och peka på olika delar av friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet så som det framkommer i SWOT-analysen och i narrativen.

Begriplighet: Kunskap och ordning

I intervjuerna med representanterna och på organisationernas hemsidor framkommer att arbetet som görs med ekologisk hållbarhet är etablerat, en del av verksamheten och förhållandevis lätt att hitta information om. Vi tolkar det som att hållbarhetsarbetet är ordnat eller upplevs som ordnat. Det kan beskrivas som att det generellt finns en begriplighet, kunskap och ordning i hållbarhetsarbetet i organisationerna. *Begriplighet* innebär att en individ upplever att en situation är greppbar, att den information som flödar upplevs som ordnad och sammanhängande till skillnad från ostrukturerad och oförklarlig (Antonovsky, 1979; 1991). En medlem i en friluftsorganisation kan exempelvis använda hemsidan för att söka information om hållbarhetsarbete eller policys, och en organisationsrepresentant som är en del av ledningen eller arbetar på kansliet kan uppleva ordning i arbetet med kollegor, i dokument och i policys. En hög begriplighet innebär att det går att förklara och ha förmågan att bedöma sin verklighet. I intervjuerna med representanterna framkommer upplevelsen av att kunskap och kompetens om ekologisk hållbarhet är ojämn inom organisationerna. De som arbetar med hållbarhetsfrågor har av naturliga skäl kompetens om dessa, men bland medlemmarna är det mer ojämnt. För några organisationer är därmed begripligheten grundläggande medan den är stark för andra.

Av analysen framgår att det finns en medveten och genomsyrande kunskap om natur, miljö och klimat hos ledning och medlemmar i

organisationerna. Representanterna omtalar kunskapen och medvetenheten som en central del av sina verksamheter. Det är en kunskap och kompetens som finns där, men samtidigt kommer denna kunskap och medvetenhet någonstans ifrån. Den existerar och produceras inte i ett vakuum, men att vara medlem i, eller gäst och besökare hos, friluftsorganisationerna innebär att befinna sig i en kontext där en viss typ av kunskap och kompetens är den legitima (jfr. Beery & Wolf-Watz, 2014).

Det framkommer som en självklarhet att vistelse i naturen är nära relaterat till att (vilja) värna om naturen och om miljön. Det samstämmer med vad andra studier visar, att svenskar anser att de får ökade insikter om samspelet med naturen när de vistas i den (Fredman m.fl., 2008). Att frågan om ekologiskt hållbarhetsarbete inte är ny för organisationerna, utan hör samman med verksamheterna, kan förklaras utifrån Engströms (2010) modell om logiker. Denna modell bidrar med att förklara varför en individ är fysiskt aktiv, eller har "smak" för en särskild aktivitet. En av logikerna Engström beskriver är upplevelse, som syftar till rekreation, naturmöte och samvaro med djur. *Rekreationen* kan ta sig uttryck på många olika sätt i friluftslivet: i vandringen, i klättringen, i promenaden med hunden. Även *naturmötet* kan ske på olika sätt men är centralt för alla friluftsorganisationer och framhävs som en bärande del av organisationernas bidrag till/utveckling av miljömässig hållbarhet. *Samvaron med djur* är en primär del för flera av de studerade friluftsorganisationerna.

I intervjuerna framkommer att värnandet om naturen återfinns på olika nivåer av kunskap och kompetens, och i vilken grad medlemmarna vill och kan värna om naturen. De som arbetar i organisationernas ledning uppfattas ha en grundläggande och i flera fall god kunskap och kompetens om ekologisk hållbarhet. De arbetar med kunskapsrelaterade frågor i organisationerna och för att sprida kunskapen till medlemmarna. Det är från denna nivå de intervjuade representanterna kommer. Organisationer med utbildade ledare i sina verksamheter uppfattas också ha kunskap och kompetens. Denna nivå uppfattas som god bland de intervjuade representanterna. En annan nivå handlar om medlemmar och de olika leden från nationella, regionala till lokala avdelningar. Överlag uppfattas det bland representanterna som att medlemmar har en grundläggande kunskap och kompetens, men att det blir svårare dels att överblicka kunskapen ju mer lokalt ledet blir, dels att ha kontroll över hur kunskapen sprids till medlemmar. Här uppfattas kunskapen vara mer ojämn. Mindre ekologiskt hållbara val kan göras även om det motsäger en organisations

värden eller riktlinjer, på grund av okunskap och inte av ovilja att värna naturen. Bland de intervjuade representanterna framgår att arbetet med ekologisk hållbarhet pågått under lång tid, om inte strukturerat som ett hållbarhetsarbete så i varje fall som en mer eller mindre naturlig del av verksamheten (jfr. Ham, 2013). Beroende på vad organisationens syfte med verksamheten är, kan fokus på miljö se olika ut. För en av organisationerna är det en grundläggande del av verksamheten, för en annan handlar det om att visas i naturen och ta hand om den under vistelsetiden.

Hur organisationerna visar sitt pågående arbete och kompetens om ekologisk hållbarhet på sina hemsidor ser olika ut. På några hemsidor nås detta förhållandevis enkelt, på andra är det inte lika tydligt och kräver lite sökande (se bilaga 2). Hemsidor som har tips och rekommendationer för hur medlemmar kan arbeta med ekologisk hållbarhet i sina aktiviteter bidrar till kunskapsbildning och kunskapsspridning om miljö, natur, klimat och ekologisk hållbarhet.

Kunskapen om ekologisk hållbarhet i organisationerna vilar främst på en naturvetenskaplig bas. Den handlar om att ta hand om naturen, biologisk mångfald, bevara och förvalta viltstammarna, påverkan på fiskebestånd och vattenmiljö, och genomföra sina aktiviteter med så litet slitage som möjligt på naturen och landskapet. I flera av organisationerna är även pedagogisk kunskap central och stark, i betydelsen att aktivt lära ut kunskap i relation till ekologisk hållbarhet (jfr. Rantatalo, 2008; Sandberg, 2019). Förutom naturvetenskaplig och pedagogisk kunskap finns ett historiskt kunnande om naturen och om miljön.

I intervjuerna förs ett resonemang kring en skillnad mellan kunskap om naturen som organisationerna alltid haft, vilken är deras grund, och kunskap om miljö och ekologisk omställning som nu är aktuellt som en del i ett långsiktigt hållbarhetsarbete. Organisationerna har rört sig från att inte endast värna om naturen i allmänhet, utan till att även tala om klimatförändringar och klimathot och vad organisationerna gör och kan göra mer i ett hållbarhetsarbete. Här har organisationerna en viktig funktion och miljöpedagogisk potential (Sandell & Öhman, 2013). Kompetensutveckling handlar inte bara om att driva sin verksamhets målsättningar och värden, utan om att genom sin verksamhet även lära andra i samhället att ställa om. Organisationernas värnande av miljö och natur är inte ny, men den nyvunna kompetensen som krävs har en annan position på agendan. Viktiga frågor är hur det ekologiska avtrycket kan

mätas och hur transporter kan reduceras eller transportmedel bytas mot mer miljövänliga alternativ.

Att värna om naturen och miljön i sin organisations verksamhet behöver inte betyda att all aktivitet som medlemmarna genomför värnar naturen (McCullough m.fl., 2018; Sandell m.fl., 2011). Detta är en viktig men inte ny insikt hos representanterna. När de talar om detta kan det uppfattas som att det finns en skamkänsla, eftersom det är en motsats till organisationernas engagemang för natur och miljö. Att bredda hållbarhetsarbetet har inte varit svårt, och det finns en vilja att göra detta. Det svåra är att inkludera kunskaper om transporter, utrustning och material som har negativ påverkan på natur och miljö och att se detta som en självklar del av verksamheten (jfr. McCullough m.fl., 2016). Ofta finns ett självklart gehör för ekologiskt hållbarhetsarbete i organisationernas ledningsgrupper. Hindret består i att nå ut med kunskap till medlemmar, gäster och besökare. Det behöver inte handla om att de saknar viljan att göra rätt eller går mot organisationens grundvärden, utan att de helt enkelt saknar tillräcklig mycket kunskap.

Hanterbarhet: Att agera utifrån de resurser som finns

Känslan och nivån av hanterbarhet är av stor betydelse i ett samhälle som är i behov av omfattande omställning för att klara miljö- och klimatmål och att driva en hållbar utveckling (McCullough m.fl., 2016). Vilka resurser finns att tillgå? Vilken kunskap finns för att gå från tanke till handling och till resultat?

Hanterbarhet är individens subjektiva upplevelse av att ha resurser att hantera livet, och att ha kontroll på att möta krav och stimuli som flödar och tränger på (Antonovsky, 1979; 1991). Resurser som behövs för att hantera exempelvis krav på omställning till förnybar energi, eller att ändra sitt transportsätt, kan vara avgörande för om en omställning är möjlig eller inte (UN, 2022). Kunskap och kompetens räcker långt, men resurser som tid och pengar behövs. Resurserna kan stå under både egen och andra behörigas kontroll. En hög hanterbarhet gör att en individ inte känner sig som ett offer för det som sker, utan kan hantera situationer även om de är tråkiga, smärtsamma eller jobbiga (Antonovsky, 1979; 1991). Sätter vi detta i ett sammanhang av hållbarhetsarbete, innebär det att trots stora krav på omställning och ständig rapportering om ett snabbt försämrat klimat, gör

en hög hanterbarhet att vi kan känna att vi kontrollerar det vi kan och har möjlighet att faktiskt göra.

I den här studien handlar hanterbarhet om hur friluftsorganisationerna kommunicerar och upplever att de har resurser och möjligheter att efterleva strategier, mål och riktlinjer för resor, material, utrustning, kläder och mat som en del av ett ekologiskt hållbarhetsarbete. Representanterna förklarar att resursfördelningen i organisationerna hänger samman med hur prioriterat hållbarhetsarbetet är på agendan. Hållbarhetsarbetet är en central del av några av organisationens kärnvärden och prioriterat på agendan, för andra organisationer är det viktigt och ”finns alltid med” men är ännu inte framskrivet som en särskild punkt. Om en friluftsorganisation redan arbetar aktivt med ett miljö- och hållbarhetsperspektiv, tycks handlingsutrymmet för att göra ytterligare insatser större och upplevs som mer naturligt. Enligt McCullough m.fl. (2016) är det enklare att vidareutveckla ett hållbarhetsarbete inom en organisation om det först finns en medvetenhet om att göra något – att agera – och det är ett första steg mot ekologisk medvetenhet. I ett andra och tredje steg handlar det om att omsätta medvetenheten till kunskap (och så småningom strategier) och mer konkreta aktiviteter för att arbeta med ekologisk hållbarhet. I de studerade friluftsorganisationerna upplever vi att alla befinner sig inom detta andra steg och några är på väg till eller i det tredje steget.

Som nämnts ovan är upplevelselogiken (jfr. Engström, 2010), som betonar värdet av rekreation, naturmöte och samvaro med djur, framträdande i friluftsorganisationernas verksamheter. Vi ser det som en möjlig förklaring till varför steget mellan att värna om naturen till att aktivt kalla verksamheten för ekologiskt hållbarhetsarbete inte är så stort. Steget förklaras snarare som självklart – det finns redan i organisationernas verksamhet. Denna nyare etikett på värnandet om naturen är viktig för hanterbarheten, då hållbar utveckling relaterar till att bidra till en omställning som *hela* samhället behöver göra. Kärnverksamheten i friluftsorganisationerna har inte riktigt betraktats som en aktiv del av en samhällsomställning utan snarare som en allmänbildning.
Etiketten ”hållbarhetsarbete” ger därmed ökade chanser för fler resurser som kan fördelas inom organisationen: tid och pengar är de resurser som representanterna främst talar om. Förutom resurser som tid och pengar handlar det om hur ideella medlemmar ska kunna fortsätta orka och vilja driva ett förstärkt ekologiskt hållbarhetsarbete utöver vad de redan gör. Här blir det synligt hur sociala, ekonomiska och ekologiska aspekter av hållbarhetsarbetet är tätt sammanvävda. Handlingsutrymmet påverkas

därmed mycket av olika typer av resurser, och hanterbarheten av ekologiskt hållbarhetsarbete blir olika stort i de olika organisationerna beroende på vilka resurser som finns.

Hur resurserna ser ut påverkas även av vem som gör vad i en organisation. När vi har talat med representanterna framgår att det inte är vanligt att en person endast har ett hållbarhetsansvar, utan det ligger som en del i arbetet personen redan gör. I andra organisationer är hållbarhetsarbetet utspritt på flera personer, men då detta förklaras vara en naturlig del av ledningsarbetet upplevs det inte som problematiskt.

Representanterna talar om olika hinder och utmaningar i att hantera ekologisk hållbarhet. Ett hinder är en diskrepans mellan att ”vi är hållbara i vår verksamhet” och frågan ”är vi hållbara hela vägen, då”? Detta verkar vara ett hinder för alla organisationer, att vara ”grön” och miljövänlig i vissa avseenden (i sin verksamhet att vilja värna om naturen) och insikten att man kanske inte är lika grön vad gäller transporter, material och utrustning. Hur stor denna diskrepans är, och vad som är miljövänligt i verksamheten och mindre miljövänligt i kringaktiviteter, varierar mellan friluftsorganisationerna. För någon handlar det om att eftersträva och hjälpa medlemmarna med mer miljövänlig utrustning, för en annan handlar det om att välja mer klimatsmart mat till sina aktiviteter. Den gemensamma problematiken för friluftsorganisationerna är transporter – dels omfattningen i resande till och från aktiviteter och organisationsuppdrag, dels att det sker med icke miljövänliga transporter i för stor utsträckning. Insikten om denna diskrepans fungerar som en katalysator till att göra förändringar, exempelvis genom att formulera resepolicys eller genom att anlita externa företag som mäter klimatavtryck. Insikten har lett till att informera medlemmar i större utsträckning om hur man påverkar miljön och klimatet.

Representanterna ger en generell bild av en avsaknad av gemensamt arbete med andra organisationer i frågan om ekologisk hållbarhet. Det uppges att det saknas tydligare riktlinjer och ett bättre stöd ovanifrån, exempelvis från Svenskt Friluftsliv. Samtidigt framkommer det bland representanterna att denna distans (eller avsaknad) under en lång period inte verkat ha varit något problem, då organisationerna har ett miljötänk i sin verksamhet. Det tycks vara under de senaste åren, när krav på ekologiskt hållbarhetsarbete ökat i samhället och på friluftsorganisationerna, som en avsaknad av riktlinjer blivit kännbar. En konsekvens av att ha arbetat med och nära naturen och miljön under så lång tid och ”ha det i sig”, är att alla

friluftsorganisationer inte har haft någon tydlig miljö-, rese-, eller hållbarhetspolicy. Nu krävs något mer än kunskapen som finns i den egna verksamheten. Ytterligare stöd – företrädesvis externt av något slag och gärna från politiskt håll – efterfrågas för att ett ekologiskt hållbarhetsarbete ska omfatta hela organisationen, inte endast verksamheten och aktiveter som görs. Resandet är en viktig del som behöver skarpare åtgärder.

En generell avsaknad av, eller något otydliga, policydokument försvårar hanterbarheten för friluftsorganisationerna. Det finns även en önskan om ett ökat och närmre samarbete med organisationerna inom Svenskt Friluftsliv för att dela tankar, idéer, lösningar och utmaningar för att gemensamt bidra till ett större ekologiskt hållbarhetsarbete inom det svenska friluftslivet.

Meningsfullhet: Att addera och stärka det som redan görs

Representanterna vittnar om att deras medlemmar har stor vilja och engagemang att värna om naturen, miljön och vill göra mer i linje med ekologiskt hållbarhetsarbete. Antonovsky (1979; 1991) benämner känslan av att engagera sig och viljan att medverka som *meningsfullhet* och bidrar till en känsla av sammanhang. Meningsfullhet innebär vikten av att vara, och att känna sig, delaktig. Av representanternas beskrivningar av verksamheten, och hur hemsidorna framställer sina organisationer, är det tydligt att det finns en stark meningsfullhet kring miljö, natur, och klimat. Mycket av detta kan förstås som ekologiskt hållbarhetsarbete. För organisationerna handlar det inte om huruvida de ska förbättra sitt hållbarhetsarbete, det handlar om hur och med vilka medel de kan fortsätta och även att utveckla det.

Det är inbyggt i flera av organisationernas verksamheter att vilja engagera sig, och utan engagemang är det inte möjligt att genomföra verksamheterna: medlemmarna följer allemansrätten, lämnar lägerplatser utan skräp, värnar om fiskebestånd och viltstammar och biologisk mångfald, håller hunden kopplad, klättrar på rätt ställen vid rätt tidpunkt för att inte störa häckande fåglar och använder utrustning som har så lite åverkan som möjligt på naturen och landskapet (jfr. Fredman m.fl., 2008; Sandell & Öhman, 2013; Wolf-Watz, 2015). Medlemmarnas medvetna, självklara och naturliga engagemang och vilja för naturen och miljön

framställs som en styrka, men även antalet medlemmar som potentiellt kan öka hållbarhetsarbetet är en styrka. Där finns kraften.

En utmaning mot stark meningsfullhet och engagemang är att det inte är helt självklart att veta hur ytterligare insatser kan göras inom ramen för den egna kompetensen eller det egna handlingsutrymmet. Inte sällan behövs det olika typer av yttre stöd, som exempelvis mer ekonomiska medel, en bättre samhällsstruktur som gör det enklare att göra miljövänliga och hållbara val, och en infrastruktur som gör det enklare att transportera sig kollektivt. Enligt representanterna handlar det till viss del om en avsaknad av eller alltför bristfälliga allmänna samhällspolitiska styrningar (för alla samhällsmedborgare) för att friluftsorganisationerna ska utveckla sina befintliga hållbarhetssträvanden. Det plockas redan skräp av organisationernas medlemmar, men det måste finnas platser att slänga det plockade skräpet på. Om detta inte finns, kan engagemanget hos medlemmarna eller gästerna tryta – varför plocka med skräpet under hela fjällvandringen, om man inte kan slänga det när man kommer fram? Om det inte går tåg eller buss till scoutlägret, hur kan deltagarna känna sig hundra procent miljöengagerade om alla måste ta bilen dit? Transporter, material, möjlighet att källsortera, behov av utrustning är faktorer som i större utsträckning påverkar organisationernas medlemmar. Med detta sagt betyder inte det att friluftsorganisationerna inte kan göra mer inom den egna verksamheten. Kör man bensin- eller dieseldrivna fordon önskar man att det fanns råd med hybrid- eller eldrivna fordon. Det handlar även om att bli bättre på att höja kompetensnivån hos anställda och medlemmar, från organisationsledningen till den lokala föreningen och den enskilda medlemmen.

Meningsfullheten är stark, och vi tolkar att det finns två typer av engagemang. Att värna naturen när man är på plats i naturen i sin aktivitet, är en *första* typ av engagemang som ger en mening (att vandra på utmärkta leder, respektera natur och djur, plocka skräp). Detta kan även förstås utifrån upplevelselogiken och att visats i naturen, rekreationen och samvaron med djur. För några handlar det även om en prestations- eller träningslogik, att man vandrar eller klättrar för att träna eller tävla men i samspel med naturmötet (Engström, 2010). Detta engagemang kopplar vi till syftet med aktiviteten och verksamheten. Den *andra* typen av engagemang kopplat till meningsfullhet är mer komplext och omfattar kringliggande val för att kunna genomföra aktiviteten. Ett sådant val är val av utrustning, som bidrar till tankar om konsumtion och nyproduktion. Det kan krävas ett ändrat engagemang i beteendet som kanske inte var lika

aktuellt tidigare: behövs den nya jackan? De nya turskidorna? Produktionen av nya konsumtionsvaror är direkt relaterad till klimatpåverkan och vill man främja ekologiskt hållbarhetsarbete inte bara i utövandet av sin aktivitet utan på ett bredare plan är detta viktiga ställningstagande (McCullough m.fl., 2018). Detta omtalas av representanterna som en emotionell utmaning. Ett annat val är att göra bättre val i sitt resande gällande transportmedel. Även för dessa val (kläder, utrustning och resande) tycks logiker spela en viktig roll. Oavsett om den enskilde individen drivs av en upplevelse-, prestations- eller tävlingslogik – eller en kombination av dessa – ser vi i det empiriska materialet spår av ett ökat resande när man vill uppsöka ”optimala” platser för aktiviteten istället för att välja en geografiskt närmre plats. Det gäller även en önskan att ha ändamålsenlig utrustning – för upplevelsen, prestationen eller tävlingen. Om logiker får styra val och beteende, istället för kunskap om medvetenhet om natur och miljö, kan det uppstå spänningar i valen som görs (”jag vill uppleva vandring i Nordamerika, trots att jag behöver flyga dit” är ett fiktivt exempel på spänningar). Här tror emellertid de representanter som påtalade detta att den mångåriga, grundläggande viljan och engagemanget blir en moralisk kompass för att göra en omställning i beteende och val, snarare än att fortsätta köpa ny utrustning och ta dieselbilen till fjällvandringen. Även omställningen i samhället i stort bidrar till detta, det är inte enbart friluftsorganisationer som kämpar med omställningen.

Känsla av sammanhang

I de studerade friluftsorganisationerna är begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet förhållandevis starka i relation till att ha en verksamhet som främjar och värnar om natur, miljö och klimat. Komponenterna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet verkar också tillsammans. Om en komponent är stark innebär det inte automatiskt att de andra två är det, men de utgör tillsammans en känsla av sammanhang (Antonovsky, 1979; 1991).

I tablån nedan har vi försökt att illustrera med nyckelbegrepp för var och en av de tre komponenterna hämtat från det empiriska materialet och vår analys. I tablån är nyckelbegreppen placerade på två nivåer. Nivå 1 för respektive komponent motsvarar ett innehåll som starkt genomsyrar verksamheterna, och som är av betydelse för att verksamheterna ska fungera. Nyckelbegrepp på nivå 2 motsvarar vad som behövs för att detta

ska bibehållas och utvecklas eller förstärkas. Samtliga begrepp återkommer ofta i det empiriska materialet. Här framkommer att begripligheten vilar på kunskap, kompetens men behöver en ökad medvetenhet i organisationerna och bland medlemmarna. Vad gäller hanterbarhet är resurser som tid och ekonomiska medel bärande, men det behövs ett ökat yttre stöd för att kunna genomföra sitt ekologiska hållbarhetsarbete, ett exempel är infrastruktur. För meningsfullhet är värnandet om naturen central i organisationerna och för att detta värnande ska bibehållas behövs medlemmarnas engagemang.

Figur 2. Sammanställning av KASAM-analys

KASAM-komponent	Nyckelbegrepp nivå 1	Nyckelbegrepp nivå 2
Begriplighet	Kunskap och kompetens	Medvetenhet
Hanterbarhet	Resurser: tid och ekonomi	Yttre stöd, t.ex. infrastruktur
Meningsfullhet	Värnande om naturen idag och för framtiden	Engagemang från medlemmar

Den här rapporten visar att en friluftsorganisation kan ha en stark känsla av sammanhang i relation till ekologisk hållbarhet, men ändå inte nödvändigtvis uppleva att allt i verksamhetens genomföranden eller beslut är begripligt, hanterbart och meningsfullt. Vi förstår det som att det finns en tydlig övergripande känsla av sammanhang i de studerade organisationerna. En grundläggande och genomgående styrka så som det framkommer i materialet är begripligheten och meningsfullheten: organisationernas medvetenhet, kunskap och kompetens om naturen och miljön manifesteras i vilja och engagemang att värna naturen och miljön, och detta bidrar till att värna om klimatet.

När ekologiskt hållbarhetsarbete preciseras, så som det framkommer i materialet, då blir bilden av känsla av sammanhang nyanserad. Den svagare komponenten är hanterbarheten, men där är även styrkor i olika handlingar. Styrkan i hanterbarheten är att hållbarhetsarbetet står starkt på

agendan. En svaghet är att det saknas tillräckligt med resurser att göra omställningar så fort som man vill i organisationerna. Att ersätta bensin- och dieseldrivna bilar med elbilar är inget som görs över en dag med en organisation som inte har sådana ekonomiska medel. Vi tolkar det som att en annan styrka i organisationernas känsla av sammanhang i miljöfrågan och ekologiskt hållbarhetsarbete är att kunskapsbasen är bred: den är naturvetenskaplig men med starka inslag av pedagogisk och historisk kunskap. Kunskapen leder till att det finns en begriplig och ordnad bas som lägger en grund för hanterbarheten och meningsfullheten, och visar hur komponenterna verkar i organisationerna. Flera organisationers verksamhet grundar sig i att vara bildande och arbetar med olika typer av lärande. Därtill är sociala värden starka i flera verksamheter, att vistas i natur och miljö tillsammans.

Samtidigt bör vi ha i åtanke att känsla av sammanhang kring natur, miljö, klimat och ekologiskt hållbarhetsarbete inte är något som kommer av sig själv utan bygger på ett långvarigt arbete. Det är ett arbete som inte får stanna av när krav, press och nya eller skarpare mål sätts som i viss mån handlar om andra mål än organisationens verksamhet. Några representanter uttryckte en oro för att det finns medlemsgrupper som skulle kunna lämna en organisation om den präglar sitt "vanliga" natur- och miljövärnande för hårt med ekologisk hållbarhet. Det kan förklaras med att de medlemmarna möjligen inte uppfattar detta vara en självklar del av upplevelselogikens rekreation, naturmöte och samvaro med djur (Engström, 2010). Å andra sidan kan detta vara självklart för andra medlemmar i naturmötet, det beror på hur det tolkas. Det finns medlemsgrupper som anser att organisationerna inte gör tillräckligt i sitt arbete mot ekologisk hållbarhet, och därför kanske lämnar organisationen. Detta uttrycktes som en oro i intervjuerna och kan störa känslan av sammanhang i exempelvis en lokalavdelning eller i en medlemsgrupp som utgör en betydande del av en organisation. Rapporten efterfrågar inte vilka organisationernas miljömässiga sammanhang är, om det är att skydda naturområden där friluftsliv bedrivs, eller om det är att minska klimatpåverkan. I det empiriska materialet framkommer att det pågår aktiviteter och förs resonemang som visar att båda sammanhangen finns med. Framtida forskning av medlemmar i friluftsorganisationer behövs för att få mer kunskap om vilka olika syften det kan finnas med det ekologiska hållbarhetsarbetet.

Känslan av sammanhang balanserar å ena sidan på en stark, stabil, trygg och bred kunskapsbas och legitimitet för natur, miljö, klimat och ekologisk

hållbarhet. Å andra sidan balanserar det på en förhoppning och ett beroende av medlemmars vilja att fortsätta att engagera sig (lika mycket eller mer) för de värden som organisationerna står för. I intervjuerna uttrycks arbetet för ekologisk hållbarhet både som enkelt och som svårt. Det är enkelt för att en del av hållbarhetsarbetet är ett uttryck för vad de alltid har gjort och står för. Det är svårt för att organisationerna behöver satsa redan begränsade resurser på rätt saker, och det krävs ett fortsatt högt och starkt engagemang från medlemmar.

Diskussion

Syftet med rapporten är att öka kunskapen om arbetet med ekologisk hållbarhet i ett urval av organisationer anslutna till paraplyorganisationen Svenskt Friluftsliv. Rapportens frågeställningar är både beskrivande (för att ge en nulägesbild av arbetet med ekologisk hållbarhet) och mer analytiska (för att förstå arbetet med ekologisk hållbarhet bättre). Genom SWOT-analysen och de fem narrativen besvarar vi både den första frågan (hur friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet beskrivs på deras hemsidor och av deras representanter) och den andra frågan (vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot som finns i friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet). Den mer nyanserade diskussionen som följer av KASAM-analysen ger svar på rapportens tredje fråga; hur kan arbetet med ekologisk hållbarhet förstås utifrån de analytiska begreppen begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet? Områden som har beskrivits i rapportens samtliga delar är kunskap på olika nivåer och för olika syften, friluftslivets potential att driva en omställning, samt transporter och externa aktörer. I diskussionen lyfter vi fram de områden som framkommit extra tydligt i intervjuerna och på hemsidorna avseende friluftsorganisationernas ekologiska hållbarhetsarbete

Mycket av grunden till kunskap och kompetens inom friluftsorganisationerna är naturvetenskaplig och får därmed en direkt koppling till ekologisk hållbarhet. Den pedagogiska och historiska kunskapsdimensionen bidrar till att organisationerna ser sig som omhändertagande, bildande och i några fall miljövårdande. Det visar att det finns erfarenhet av det arbete och de aktiviteter som görs, och att organisationerna har upplevt förändringar i naturen och i samtalet om natur, miljö och klimat över tid. Att vara ekologiskt hållbar uppfattas av de flesta som självklart, som att det finns i organisationens DNA. Denna förståelseram och kunskap verkar räcka långt i det ekologiska hållbarhetsarbetet, men de utmaningar och hinder som organisationerna talar om kan behöva en ännu vidare förståelseram.

En utmaning som lyfts i både SWOT-analysen och analysen av känsla av sammanhang är glappet mellan att vara en naturnära verksamhet med en ambition att värna naturen som inte alltid lever upp till sitt rykte, eller har de rätta förutsättningarna till det. Att ta bilen till fjällvandringen i avsaknad av tåg är ett exempel på ett sådant glapp. Vandringen uppfattas som naturnära och värnande medan bilresan är skadlig för klimatet. Diskrepansen upplevs som jobbig, som en kamp med organisationernas

värdegrund. Här kan sannolikt en beteendevetenskaplig förståelseram bidra med förklaringar hur diskrepansen bäst kan hanteras; vilka lösningar som är rimliga och vilka värden som är okränkbara. Ska man sluta att erbjuda svårtillgängliga men fantastiska vandringar för att minska bilresandet? Är krav på elbil lösningen? Påverkansarbete för bättre kollektivtransporter anpassade efter fritidsresandets behov kan då vara ett sätt för organisationerna att minska detta glapp, vilket också skett på senare tid.

Enligt World Economic Forums (2019) riskrapport står hela det globala samhället inför olika utmaningar, varav klimatförändringar är en som står högt på agendan. Riskrapporten visar att det finns en utbredd oro över misslyckade hållbarhetspolicys och att det inte sker några miljöpolitiska handlingar. Benz m.fl. (2022) menar att miljöpsykologiska perspektiv blir allt mer betydelsefulla för det ekologiska hållbarhetsarbetet, för organisationer och för individen. Ett sådant perspektiv kan vara att söka svaret på frågan varför förändringar inte sker trots att vi vet att de måste ske. Det svåraste steget att ta för en förändring är det första. För att skapa miljöfrämjande beteende behöver det första steget inte vara särskilt stort (t.ex. att byta ut plastpåsar mot andra påsar eller förvaringskärl) men kan få stort signalvärde som triggar igång ytterligare steg för mer hållbara beteenden (Benz m.fl., 2022). Det ska med andra ord vara ”lätt att göra rätt”. Den omställning som friluftsorganisationerna talar om befinner sig på olika nivåer där stegen varierar i svårighetsgrad. Det torde vara lättare för hundägare att byta till miljövänliga plastpåsar eller för en seglare att laga en trasig jacka istället för att köpa en ny, men betydligt svårare för de flesta att köpa en elbil i det korta perspektivet.

En annan dimension av förändring handlar om hur villig individen är att ge upp sådana upplevelser som är ett mål med friluftsutövandet. Många gånger torde det vara en svårare omställning: vandringar eller läger på avlägsna platser eller utomlands som kräver resor med bil eller flyg (ibland över hela kontinenter) kontrasterar ett ekologiskt hållbart beteende. Ett sätt att främja klimatet kan då vara att förändra målet med friluftsaktiviteterna. Friluftsliv är för många lika mycket en ”inre resa” där kontakt med naturen och social gemenskap är viktiga värden. Insikten att dessa inte kräver långväga resor till exotiska destinationer, utan kan upplevas i naturen på närmare håll leder till ett mer hållbart friluftsliv. Här kan friluftsorganisationerna spela en viktig roll att främja upplevelser i när-naturen som ett alternativ till den globala naturturismindustrin, där målen är likartade men medlen och platserna skiljer sig åt. En sådan förändring

kan främja värnandet om naturen och miljön, och kan förstås som en djupare naturrelation som har flera likheter med miljörörelsen (jfr. Henderson & Vikander, 2007; Leirhaug m.fl., 2019).

Vad är då friluftsorganisationerna beredda att göra för att minska sina ekologiska avtryck och öka engagemanget för miljön? Underlättar det med goda exempel, eller om någon organisation går i bräschen och visar vägen för svåra förändringar? Sådana utmaningar kan finna sitt svar om samarbetet mellan friluftsorganisationerna stärks. Kunskap, kompetens och lösningar kan delas mellan organisationer för att driva ekologiskt hållarbarhetsarbete framåt som en gemensam rörelse, istället för att driva det som enskilda organisationer. Goda exempel på pedagogiska upplägg och hållbarhetsprojekt kan delas mellan föreningar, regioner och organisationers kanslier. Det förekommer idag samarbeten mellan friluftsorganisationer och miljöorganisationer, och ett sätt att ta miljöfrågorna framåt skulle vara att formalisera ett nätverk med fokus på hållbarhet mellan friluftsorganisationer för att på så sätt skapa en plattform för kunskapsutbyte med potential att driva en omställning. Med utgångspunkt i Svenskt Friluftslivs hållbarhetspolicy som lanserades under 2022 finns goda förutsättningar för organisationerna att tala samma språk och utveckla hållbarhetsfrågorna ytterligare inom respektive organisation, men framför allt som en gemensam kraft, en rörelse i friluftslivsrörelsen.

Vi menar att friluftsorganisationernas verksamhet och nära koppling till ekologisk hållbarhet ligger rätt i tiden också för att kunna rekrytera nya medlemmar. Enligt Ungdomsbarometern (2022) har kunskap och insikt om klimatkrisen ökat bland unga svenskar (15–25 år), som kräver att handling måste ske. Den här generationen är mer orolig än tidigare generationer och det är viktigare för unga människor att göra hållbara och klimatsmarta val i sin vardag. Denna generation, som därtill har bättre kunskap om hållbar utveckling från sin grundskole- och gymnasieutbildning än äldre generationer (Skolverket, 2021; 2022) kan vara en stor tillgång för friluftsorganisationernas arbete med ekologisk hållbarhet (jfr. McCullough m.fl., 2016; 2018). Ur ett pedagogiskt perspektiv kan yngre generationer vara den kraft som behövs för att ändra beteenden i samhället på djupet. För äldre generationer, som i högre grad lever med invanda fossilbaserade resvanor (bil, flyg), kan en förändring upplevas som svårare än för den yngre generationen där attityder till miljön är mer närvarande. För generation Z har klimatkrisen inte ökat successivt i samhällsdebatten som för äldre generationer, det är något som har funnits med dem sedan uppväxten i en pågående samhällsdiskurs. Hur olika generationer är villiga

att agera avseende ekologisk hållbarhet inom friluftslivet är ett område där mer forskning vore välkommen.

Vi finner att hållbarhetsfrågan är etablerad hos de studerade friluftsorganisationerna, men frågan och kompetensen om ekologisk hållbarhet är på olika nivåer. Representanterna menar att det generellt sett finns god kompetens i organisationernas ledningar, men det varierar mycket på den lokala nivån. Detta bidrar till en av utmaningarna med att driva utvecklingen för ökad ekologisk hållbarhet, trots att det upplevs vara en så självklar del av den primära verksamheten. Kunskap och kompetens är allt för ojämn inom organisationerna, något som Svenskt Friluftsliv skulle kunna uppmärksamma vid fördelning av statsbidraget till friluftslivet.

En viktig fråga att ställa är om friluftsorganisationer ska vara drivande i ekologisk hållbar utveckling? Svenskt Friluftslivs hållbarhetspolicy kan tolkas som det. Mycket talar för att en sådan utveckling kan ge stora effekter i samhället. Friluftslivets organisationer samlar över 1,5 miljoner medlemmar i Sverige och genom ett mer systematiskt hållbarhetsarbete med individen i fokus kan friluftslivets avtryck på naturmiljön minska samtidigt som människor stimuleras till ett mer hållbart beteende kopplat till resande och konsumtion. Det är en viktig utgångspunkt för Svenskt Friluftslivs hållbarhetspolicy (Svenskt Friluftsliv, 2022). Då väcks ytterligare en fråga: behöver friluftsorganisationernas verksamheter och processer ändras för att bli mer framgångsrika i arbetet med ekologisk hållbarhet eller handlar det snarare om att ändra kringliggande strukturer? I det senare fallet är risken att kraven blir för diffusa då fokus är på strukturer snarare än att se till det arbete som kan göras inom organisationen? Ett exempel är Transportstyrelsen och tågresor till fjällen. Om biljetter släpps för sent kommer potentiella vandrare antingen att inte resa till fjällen alls eller resa med mindre miljövänliga alternativ. Inget av alternativen är önskvärt. Fungerande tågresor gynnar ett miljövänlig(are) friluftsliv, men om stugor och läger eller andra aktiviteter erbjuds på platser som är svåråtkomliga med kollektivtrafik, då riskerar vi färre friluftsaktiviteter samtidigt som friluftslivet försvårar en omställning för bättre miljö. En viktig slutsats blir därför att friluftsorganisationernas egna aktiviteter och sätt att organisera sina verksamheter är centrala för en ökad hållbarhet. Häri finns en inneboende kraft i organisationernas (och medlemmarnas) naturrelation att bygga vidare på. Eftersom natur- och kulturlandskapet är själva utgångspunkten för friluftslivet torde steget till en grön omställning vara kortare än för många andra sektorer, exempelvis

idrotten eller kulturen. Friluftslivet har med andra ord goda förutsättningar att gå i bräschen för ett mer hållbart samhälle i stort.

Ytterligare ett uttryck för friluftslivets potential för att driva en omställning i samhället kunde observeras genom ökningen av utevistelser under coronapandemin 2020 och 2021 (Andersson m.fl., 2021; Skriver-Hansen m.fl., 2022). Det lokala friluftslivet fullkomligen fylldes av människor som "hemestrade" och gjorde utflykter eller vandrade. Det visar både hur enkelt det kan vara att komma ut i naturen och hur många som kan vara intresserade av rekreation i naturen nära hemmet (som substitution till andra mer miljöbelastande aktiviteter). Men här fanns även en negativ sida: det ökade slitaget på naturen, landskapet och miljön samt den ökade användningen av bil som transportmedel (även till näraliggande rekreationsområden). Detta visar på några av friluftsorganisationernas utmaningar, samtidigt som det illustrerar en potential i det stora antalet intresserade och engagerade människor. Pandemin visade att förändringar är möjliga på kort tid, och mycket talar för att friluftslivet har en orealiserad potential till transformation, för ett mer hållbart framtida samhälle.

Tackord

Den här rapporten har initierats i samverkan med representanter från Svenskt Friluftsliv och Friluftsfrämjandet inom ramen för arbetet i Mistra Sport & Outdoors, och lärandegruppen inom forskningstemat Kunskap och omvandling. Vi vill rikta ett stort tack till representanterna från de friluftsorganisationer som medverkar i rapporten. Vi tackar även för läsning och diskussion i slutskedet av Ulf Silvander som representant för Svenskt Friluftsliv, av Daniel Svensson (Malmö Universitet) och Erik Backman (Högskolan Dalarna) båda i forskargruppen Kunskap och omvandling, samt Daniel Wolf-Watz (Mittuniversitetet) från forskargruppen Beteenden, styrmedel och utveckling.

Referenser

Alvehus, J. *Skriva uppsats med kvalitativ metod*. (2. Uppl.). Liber.

Andersson, K., Fabri, A., Fredman, P., Hedenborg, S., Jansson, A., Karlén, S., Radmann, J., Wolf-Watz, D. (2021). *Idrotten och friluftslivet under coronapandemin. Resultat från två undersökningar om coronapandemins effekter på idrott, fysisk aktivitet och friluftslivet*. (Rapport 2021:2). Mistra Sport & Outdoors.

Andersson, H. (2022). *Rekreationsekologi – en kunskapsöversikt*. (Rapport, intern). Mistra Sport & Outdoors.

Antonovsky, A. (1979). *Health, stress and coping*. Jossey-Bass.

Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Natur och kultur.

Beery, T., & Wolf-Watz, D. (2014). Nature to place: Rethinking the environmental connectedness perspective, *Journal of Environmental Psychology*, *40*, 198-205.

Benz, A., Formuli, A., Jeong, G., Mu, N., & Rizvnovic, N. (2022) Environmental psychology: Challenges and opportunities for a sustainable future. *PsyCh Journal. 11,* 767-773. DOI: 10.1002/pchj.585

Braun, V., & Clarke, C. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, *3*(2), 77–101.

Drougge, S. (2005). *Miljömedvetande genom lek och äventyr i naturen – en beskrivning av I Ur och Skurs metoder*. Friluftsfrämjandet utebolaget.

Emmelin, L., Fredman, P., Sandell, K., & Lisberg Jensen, E. (2010). *Planera för friluftsliv – Natur, samhälle, upplevelser*. Carlsson bokförlag.

Engström, L-M. (2010). *Smak för motion: fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholms universitets förlag.

Fredman, P., Stenseke, M., & Sandell, K. (Red.) (2014). *Friluftsliv i förändring. Studier från svenska upplevelselandskap*. Carlssons bokförlag.

Fredman, P., Sörlin, S., Larsson, A., Stenseke, M., Bäckström, M., Pettersson, R., Ioannides, D., Frimodig, C., & Wåger S. (2020). *Mistra Sport & Outdoors. Towards Sustainable Solutions. Program Plan 2020-2024, Part A*. (Rapport 2020:1). Mistra Sport & Outdoors.

Gelter, H. (2000). Friluftsliv: The Scandinavian Philosophy of Outdoor Life. *Canadian J. of Environmental Education. 5*, Summer, 77–92.

Hall, M.C. (2010). Tourism and biodiversity: more significant than climate change? *Journal of Heritage Tourism*, *5*(4), 253-266, DOI: 10.1080/1743873X.2010.517843

Ham, S. H. (2013). *Interpretation: making a difference on purpose*. Consortium Book Sales & Dist.

Henderson, B. & Vikander, N. (Eds.) (2007). *Nature First: Outdoor Life the Friluftsliv Way*. Natural Heritage Books.

Humberstone, B., Prince, H., & Henderson, K.A. (Eds.) (2016). *Routledge International Handbook of Outdoor Studies*. Routledge.

Larneby, M., Radmann, J., & Hedenborg, S. (2022). *Startskottet har gått - Specialidrottsförbundens arbete med ekologisk hållbarhet*. (Rapport 2022:1). Mistra Sport & Outdoors.

Leirhaug, P. E., Haukeland, P.I., & Faarlund, N. (2019). Friluftslivsvegledning som verdidannende læring i møte med fri natur. I: L. Hallandvik & J. Høyem (Red.) *Friluftslivspedagogikk* (2. 15-32) Cappelen Damm Akademisk.

Liu, J., Yang, L., Zhou, H., & Wang, S. (2021). Impact of climate change on hiking: quantitative evidence through big data mining, *Current Issues in Tourism*, *24*(21), 3040-3056, DOI: 10.1080/13683500.2020.1858037

Madsen, D. (2016). Swot analysis: a management fashion perspective. *International Journal of Business Research*, *16*(1), 39–56. DOI: 10.18374/ijbr-16-1.3

Madu, C., & Kuei, C. (1993). Introducing strategic quality management. *Long Range Planning*, *26*(6), 121–131. DOI: 10.1016/0024-6301(93)90214-z

McCullough, B., Pfahl, M. & Nguyen S. (2016) The green waves of environmental sustainability in sport. *Sport in Society*, *19*(7), 1040-1065.

McCullough, B.P., Bergsgard, N.A., Collins, A., Muhar, A., & Tyrväinen, L. (2018). *The Impact of Sport and Outdoor Recreation (Friluftsliv) on the Natural Environment*. Background paper. Mistra Sport & Outdoors.

Moen, J., & Fredman, P. (2007). Effects of climate change on alpine winter tourism in Sweden. *Journal of Sustainable Tourism*, *15*(4), 418-437.

Næss, A. (2005). *Livsfilosofi: Et personlig bidrag om fornuft og følelse*. Universitetsforlaget.

Naturvårdsverket (2015). *Friluftsliv 2014. Nationell undersökning om svenska folkets friluftsvanor*. (Rapport 6691). Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket (2018). *Friluftsliv 2018. Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor*. (Rapport 6887). Naturvårdsverket.

Pedersen Gurholt, K., & Haukeland, P.I. (2020). Scandinavian friluftsliv (outdoor life) and the Nordic model. In (Eds.) T. B. Mikkel, F. Telseth, J. O. Tangen & R. Giulianotti (Eds.) *The Nordic Model and Physical Culture* (pp. 165-181). Routledge.

Prop. 2009/10:238. *Framtidens friluftsliv*. Regeringens proposition, 2009/10.

Rantatalo, P. (2008). Skogsmulleskolan. I K. Sandell & S. Sörlin (Red.), *Friluftshistoria – från `härdande friluftslif´ till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia* (s. 138-155). Carlssons.

Sandberg, E. (Red.) (2019). N*aturvägledning i Norden: En bok om upplevelser, lärande, reflektion och delaktighet i mötet mellan natur och människa*. Nord 2019:021, Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn.

Sandell, K. (2009). Nordiskt friluftsliv och allemansrätt: Nationella identitetsprojekt och ekopolitisk inspiration. I: *Paper from the conference "Kultur~Natur: Konferens för kulturstudier i Sverige", organised by the Advanced Cultural Studies Institute of Sweden (ACSIS) in Norrköping 15-17 June 2009*. Conference Proceedings published by Linköping University Electronic Press. http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:494666/FULLTEXT01.pdf

Sandell, K., Arnegård, J., & Backman, E. (2011). *Friluftssport och äventyrsidrott: Utmaningar för lärare, ledare och miljö i en föränderlig värld*. Studentlitteratur.

Sandell, K., & Sörlin, S. (Red.) (2008). *Friluftshistoria – från `härdande friluftslif´ till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia* (2a uppl.). Carlsson bokförlag.

Sandell, K., & Öhman, J. (2010). Educational potentials of encounters with nature: reflections from a Swedish outdoor perspective. *Environmental Education Research, 16(*1), 113 - 132.

Sandell, K. (2016). Ecostrategies: Presentation and Elaboration of a Conceptual Framework of Landscape Perspectives. *Journal TOURISM, 64(*1), 63-80.

SCB (2021). *Vistelser i skog och mark 2018–2019. I tätort och landsbygd och ur ett ekonomiskt perspektiv*. (Rapport: Levnadsförhållanden 2021:1). Statistiska centralbyrån.

Scott, D., Steiger, R., Dannevig, H., & Aall, C. (2020). Climate change and the future in the Norwegian alpine ski industry. *Current issues in Tourism*, *23*(19), 2396-2409.

Semple, T., & Varley, P. (2015). Nordic Slow Adventure: Explorations in Time and Nature. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, *15*(1-2). DOI:10.1080/15022250.2015.1028142

SFS 2003:133. *Förordning (2003:133) om statsbidrag till friluftsorganisationer*. Miljödepartementet, Stockholm.

SFS 2010:2008. *Förordning (2010:2008) om statsbidrag till friluftsorganisationer*. Miljödepartementet, Stockholm.

Skolverket (2021). *Läroplan för gymnasieskolan*. Skolverket. https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-igymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan

Skolverket (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Lgr22. Grundskolan*. Skolverket. https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2022/laroplan-for-grundskolanforskoleklassen-och-fritidshemmet---lgr22

Skr. 2012/13:51. *Mål för friluftslivspolitiken*. Regeringens skrivelse 2012/13:51.

Skriver-Hansen, A., Wolf-Watz, D., Fredman, P., & Beery, T. (2022). Outdoor recreation in Sweden during and after the Covid-19 pandemic – management and policy implications, *Journal of Environmental Planning and Management*, DOI: 10.1080/09640568.2022.2029736.

Sumanapala, D., & Wolf, I. D. (2020). Think globally, act locally: Current understanding and future directions for nature-based tourism research in Sri Lanka. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *45*, 295-308.

Svenskt Friluftsliv (2022). *Hållbarhetspolicy för Svenskt Friluftsliv*. https://svensktfriluftsliv.se/wp-content/uploads/2022/03/hallbarhetspolicy_2022-03-10_slutlig.pdf

Thoreau, H. D. (1982). *Skogsliv vid Walden*. Wahlström & Widstrand. (Original: Walden, 1854).

Tracy, S. J. (2019). *Qualitative research methods: collecting evidence, crafting analysis, communicating impact*. 2nd edition. Wiley: Blackwell.

UN (2022). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. https://sdgs.un.org/2030agenda

Ungdomsbarometern (2022). *Generation Z*. (Rapport) Ungdomsbarometern. https://www.ungdomsbarometern.se/generation-z-2022

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet.

Wolf-Watz, D. (2015). *On Environmental Grounds: Outdoor Recreation, Place Relations and Environmental Sustainability*. Dissertation, Karlstad University Studies 2015:27.

World Economic Forum (2019). *Risk report*. (Insight report). World Economic Forum. https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2019

Östman, L. (Red.) (2015). *Naturmötespraktiker och miljömoraliskt lärande*. Uppsala universitet.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

Tacka för engagemang, berätta om studien samt anonymitet, påminna om samtyckesblanketten

Bakgrundsfrågor

Ålder, utbildning, position inom organisationen, hur länge de har varit engagerade i organisationen

Organisationsfrågor

Vilken del av hållbarhetsfrågan får störst utrymme? Varför?

Hur länge har er organisation arbetat med ekologisk hållbarhet? Vad fick er att börja?

Vad gör er organisation för att bli mer ekologiskt hållbara?

Hur implementerar ni ekologiskt hållbarhetstänk i er verksamhet?

Arbetar ni kontinuerligt för att utveckla arbetet mot att bli mer ekologiskt hållbara? På vilket sätt?

Känner du att det finns möjligheter/resurser till att utveckla arbetet mot att bli en mer hållbar organisation? Vad tror du behövs för att kunna utveckla detta arbete?

Finns det någon officiell person i din organisation som ska arbeta med ekologisk hållbarhet?

Har ni några samarbeten med andra organisationer som kretsar kring ekologisk hållbarhet? Hur ser de ut?

Hur ser du på eventuella samband mellan utövande av friluftsliv och ekologisk hållbarhet generellt? Leder vistelse i naturen till att man aktivt värnar den?

Vilka fördelar ser du med att bli mer ekologiskt hållbar?

Vilken är den största utmaningen gällande att bli en mer miljömässig hållbar förening?

Tycker du att det finns målkonflikter i arbetet med ekologisk hållbarhet, exempelvis social och/eller ekonomisk hållbarhet?

Tycker du att det finns styrdokument/policys gällande ekologisk hållbarhet som man kan ta del av för att utveckla sitt arbete? (Kanske både inom sin organisation men även från högre instanser)

SWOT

Vilka styrkor ser du inom din organisation för att lyckas bedriva en ekologisk hållbar utveckling?
Vilka svagheter?

Vilka hot finns det kring miljöarbetet i din organisation? Vilka möjligheter?

Avslutningsvis

Någonting annat som du vill lyfta? Någonting du tycker är extra viktigt att jag tar med mig idag?

Är det OK att höra av sig igen i framtiden om någonting skulle dyka upp?

Bilaga 2. Översikt friluftsorganisationer

Friluftsorganisation	Antal medlem mar	Hållbarhetsstrategi (aspekt av hållbarhet som står i fokus)	Ekologiska hållbarhetstips (praktiska)	Ekologisk hållbarhet i stadgarna	Resepolicy (ekologiskt hållbart)	Hur prioriteras hållbarhet på hemsidorna? (Antal musklick från förstasidan)	URL
4H	10 000	Ja. Social och ekologisk hållbarhet ges likvärdigt utrymme	Nej	Hållbar samhällsutveckling nämns, inte specifierat till ekologisk hållbarhet	Nej, enligt verksamhets planen ska den tas fram	Ett klick	https://www.4h.se/
Friluftsfrämjandet	112 000	Ja. Fokus ekologisk hållbarhet	Ja, bl.a. om begagnade friluftsprylar och spårlös vandring	Ja	Ja (en riktad till region öst och en riktad till Lidköping)	Två klick	https://www.friluftsframjandet.se/

Jägareförbundet	159 000	Ja. Specialinriktade strategier istället för övergripande, fokus ekologisk hållbarhet	Ja, bl.a. om att samla foder och bygga andflottar	Ja	Nej	Två klick	https://jagareforbundet.se/
Kennelklubben	280 000	Ja, i form av miljöpolicy	Nej	Möjligtvis, punkt 2 "etablera och bevara goda relationer mellan omvärlden och hundägaren och hundägandet genom att skapa sådana förutsättningar att hundägandet blir en respekterad och självklar livskvalitet av samhället"	Nej, dock nämns resor kort i miljöpolicyn	Fyra klick	https://www.skk.se/
Klätterförbundet	13 000	Ja. Framtagen av RF och SISU, fokus på social och ekologisk hållbarhet	Ja, bl.a. kampanjen 7 sätt att göra rätt	Möjligtvis, accessfonden ska främja åtgärder som uppfyller fondens syfte, vilket i sin tur kan handla om EH	Nej	Ett klick	https://www.klatterforbundet.se/

Kryssarklubben	40 000	Ja, i form av miljöpolicy	Ja, bl.a. en miljöguide med diverse rekommendationer	Nej	Nej	Ett klick	https://www.sxk.se/
Scouterna	76 000	Ja. Specialinriktade strategier istället för övergripande, fokus på både social och ekologisk hållbarhet	Ja, bl.a. guidning i hur man engagerar unga kring sopsortering	Ja	Ja	Förstasidan	https://www.scouterna.se/
Sportfiskarna	63 000	Ja. Specialinriktade strategier istället för övergripande, fokus ekologisk hållbarhet	Ja, bl.a. guider för att förbättra fiskelivet	Ja	Nej	Ett klick	https://www.sportfiskarna.se/
Turistföreningen	246 000	Ja.Fokus ekologisk hållbarhet	Ja, bl.a. vad en bör tänka på för att planera en hållbar semester	Ja	Ja	Ett klick	https://www.svenskaturistforeningen.se/

Mistra Sport & Outdoors
Rapport 2023:1
ISBN: 978-91-89786-02-8